

Lunds Universitet
Kristendomens historia
Missionsvetenskap med Ekumenik
Examensarbete 10 p
Examinator David Kerr
Handledare Aasulv Lande, David Kerr
Framläggning 2007-01-16

Ekoteologi

Lärdomar från Kenya med särskild hänsyn till Wangari Maathais arbete

Anneli Elmelid

Innehållsförteckning

Förkortningar jag använder i uppsatsen.....	3
Förord	3
1 Inledning	
Bakgrund.....	4
Intryck av Wangari Maathais arbete	5
Material	6
Syfte	8
Utgångspunkt och problem: Miljövårdsarbete	8
Mina förväntningar inför Kenyaresan	9
Mina intryck av Kenya	10
2 Kenya	
Fakta om Kenya.....	12
3 Wangari Maathai och GBM	
Wangari Maathai biografi.....	14
Kristendom som Wangari Maathai tolkar den i sina tal	15
Green Belt Movement	17
Sammanfattning	21
4 Kyrkornas världsrådsarbete och Afrikansk kontext	
Framväxten av miljöengagemang inom kyrkornas världsråd.....	21
JPIC-processen	23
Gud integrerad i afrikansk dagligt liv	25
Universella sanningar kontra miljöarbete	27
Sammanfattning	28
5 Ekoteologi	
Augustinus, Franciskus, Tomas av Aquinos och Luthers syn på Gud, skapelsen och människan.....	29
Behovet av Ekoteologi	30
Ekoteologi från Stewardship till sakramental förståelse av miljövård	32
Befrielseologi ekologi – Naturen som den fattige	37
Sammanfattning	38
6 Intervjuer	
Intervju med prästen Lennux Kombe Mvarandu.....	41
Sammanfattning av intervjusvar från övriga präster	45
Sammanfattning på svenska av intervjuerna med prästerna	51
Intervju med Ester Njeri Githinji aktiv i GBM	54
Sammanfattning av intervjusvar från övriga aktiva inom GBM	58
Sammanfattning på svenska av intervjuerna med aktiva inom GBM	62
7 Diskussion och avslutning	
Diskussion	63
Avslutning: Lärdomar från fältstudiet i Kenya	66
Abstract	68
8 Källor	69

Förkortningar jag använder i uppsatsen

AAEC	All African Earthkeeping Churches
ACK	Anglikan Church of Kenya
ELCK	Evangelical Lutheran Church of Kenya
GBM	Green Belt Movement
JPIC	Justice Peace and Integrity of Creation
JPSS	Just, Participatory and Sustainable Society
KELC	Kenyan Evangelical Lutheran Church
PCEA	Presbyterian Church of EastAfrica
WCC	World Council of Churches, på svenska Kyrkornas Världsråd

Förord

Ett stort tack till alla som gjort arbetet med min uppsats möjligt. Först och främst Aasulv Lande och Carl Sundberg som peppade mig att anta utmaningen att resa till Kenya och till Svenska Missionsrådet och Ebba, Bror och Carolina Bancks stiftelse i Helsingborg som gjort resan möjlig finansiellt. Ett stort tack till GBM och deras personal; Magdalena som arrangerade, planerade och dessutom var min ständiga följeslagare i Kenya, Muurithi, Bertha, Amos, Mutinda och Samuel som var med i de byar jag besökte på den kenyanska landsbygden. Till Pauline och Marion som lagade god mat och tog väl hand om mig på Langata när jag bodde där. Tack till Sammy för att jag fick arbeta med dig i demonstrationsträdgården på Langata. Ett varm tack till alla kvinnor och män, präster och pastorer som jag mött i samband med mina intervjuer i Kenya.

Tack till Cecilia Olsson Jers, Pia Stenmark, Mickel Stenmark, John Follin, Ann Walton och Siv Nyström för hjälp med korrekturläsning av min uppsats. Tack till Britt Sandberg, Betty Jönsson och Rosvita Kluge som alla gett mig inspiration under arbetets gång. Tack till Tomas Elmelid för hjälp med inspelningsutrustning och utbildning hur denna ska användas. Tack till Aasulv Lande och David Kerr för all handledning, och till forskarseminariet i Missionsvetenskap för värdefulla synpunkter. Sist men inte minst ett stort tack till min man Jan och mina två pojkar för allt stöd före, under och efter min resa till Kenya och under den tid jag varit uppfylld av arbetet med uppsatsen.

1 Inledning

”All the great civilizations of the world began with felling of the first tree... the majority of them disappeared with the felling of the last”.¹

Amazonas brinner fortfarande. Urskogen skövlas. Detta kommer att påverka hela världens klimat och minska livets mångfald och rikedom. Detta står i inledningen till Biskoparnas miljömanifest 1989 ”Jorden är Herrens”.²

Ekologi och människans hantering av jordens resurser har intresserat mig hela livet, först som ekologisk lantbrukare på heltid under 20 år och nu som ett intresse för ekoteologi. Under mitt arbete på gården blir jag mer och mer intresserad av skogsskötseln. Som skogsägare ställs man hela tiden inför dilemmat att plantera gran, som växer snabbt och därmed ger inkomster relativt snabbt, men påskyndar förurningen av våra marker, eller gynna inhemska trädslag som ek, bok, lönn eller andra lövträd vilka är mera lämpade för det skånska klimatet men växer betydligt långsammare (150 år). Mitt intresse för inhemska lövträd har lett till att skogsvårdsstyrelsen på eget initiativ har föreslagit att vi (min man och jag) ska skriva naturvårdsavtal med dem på en del av skogsmarken. Detta avtal innebär, att de gamla lövträden ska bevaras och att sly ska betas av djur, främst av våra får.

Bakgrund

Inspirationen till den här uppsatsen fick jag på en kurs i ekoteologi för Bo Brander där jag i hans bok *Människan och den ekologiska väven* hittade en beskrivning av Kyrkornas Världsråds arbete med JPSS, som senare utmynnade i arbetet med JPIC. Arbetet fungerade inte överallt p.g.a. att ”De fattiga kyrkornas representanter krävde rättvisa i första hand och såg den förmögna minoritetens ekologiska bekymmer som en rikemansattityd, möjlig att inta endast för den som inte behöver oroa sig för livets basala förnödenheter.”³ I en rapport från Sydafrika uttrycks samma tankegångar, där man skriver att sociala problem betecknas som viktigare än miljöproblem och därmed inte känns så angelägna.⁴ I rapporten framgår det också att många socialt och ekonomiskt marginaliserade sydafrikaner tycker att bevarandet av naturen är en hobby, som en välbärgad minoritet, som vill bevara naturen enbart av estetiska skäl kan hålla på med. Minoriteten dessutom verkar vara mera intresserade av djurliv än av andra människors välbefinnande.⁵

¹ Rassmussen, Larry. *Theology of Life and Ecumenical Ethics*. Hallman (red), *Ecotheology voices from south and north*, 122.

² *Jorden är Herrens*, ett miljömanifest från Svenska kyrkans biskopar 1989.

³ Brander, *Människan och den ekologiska väven*, 19.

⁴ *The land is crying for justice*, 2002, 5.

⁵ *The land is crying for justice*, 2002, 5.

Ordet ”rikemansattityd” gjorde mig nyfiken eftersom jag som lantbrukare och miljöintresserad ser förekomst av rent vatten, bördig jord (bl.a. ren från kemikalier) och ren luft som en av de viktigaste förutsättningarna för vår överlevnad samt för ett gott liv. Redan på 1980-talet skrev Stefan Edman:⁶

Vi talar idag initierat om vatten- och luftföroreningar. Men vi glömmer marken, matjorden, den ovärderliga skattgömma i förskingring till vilken vi – trots västerländsk raffinerad teknologi – för all framtid är hänvisade för vårt dagliga bröd. Men under våra skosulor fortskrider markförstöringen i det tysta.”.....” Kunskapen om detta vårt nedersta ekologiska system är skrämmande bristfällig.

Jordfrågan är en brödfråga med direkt koppling till frågorna om fred och överlevnad. Den kan varken lösas med vanlig diplomati eller militär upprustning. Bristen på mat, risken för global hungersnöd är ett inre hot, en destabilisering av världssamhället som inte kan bombas bort. Enda lösningen är rättvis jordfördelning, teknisk utveckling och kapitalöverföring från rika till fattiga.⁷

Jag anser att det också är viktigt hur kyrkan tolkar Genesis och Skapelseberättelsen. Lever vi här för att bara ta för oss av det som finns eller har vi fått ett uppdrag och hur ser det i så fall ut? Detta ledde till att jag blev nyfiken på Wangari Maathai och hennes arbete i Kenya, och hur olika kyrkor i Kenya hanterar detta. Kan jag dessutom dra några lärdomar av hennes och kyrkornas arbete i mitt eget engagemang i Sverige och inom Svenska kyrkan i framtiden, för att öka förståelsen för vikten av arbetet med miljöfrågor och för att öka förståelsen av hur andra ser på detta arbete?

Intryck av Wangari Maathai's arbete

Wangari Maathai fick Nobels fredspris 2004. Hon fick det tack vare den organisation hon startat och driver, GBM, Green Belt Movement. Enligt artiklar jag läst om detta pris, fanns det både positiva och negativa reaktioner över hennes utmärkelse. Äntligen, tyckte några, har kopplingen mellan miljö, fred och rättvisa fått ett tydligt uttryck i fredspriset. Andra kritiserade hennes utnämning hårt, fredsforskaren Espen Barth Eide framförde bl.a.: ”prisets betydelse späds ut genom att det avlägsnar sig för långt från den ursprungliga tanken” och den norske politikern Carl I Hagen menar att ”Ett fredspris ska hedra freden, inte miljön”.⁸

⁶ Edman Stefan, biolog, arbetat som lärare och numera som författare och debattör. Har varit miljörådgivare till Göran Persson och är styrelseledamot i Naturvårdsverket. Hans rättesnöre är hållbar utveckling – att producera välfärd så begåvat att jordens resurser inte körs i botten.

⁷ Edman, Jordens sång, 70-71.

⁸ <http://www.omvarldsbilder.se/2004/04/01.html>, 2006-03-03, internetadress A.

När jag försökte studera GBM: s arbete mera övergripande, förstod jag att den har projekt på många håll i Kenya, vilka alla befinner sig i olika utvecklingsfaser. De projekt jag besökte fungerade bra, men det finns också projekt som inte fungerar bra eller inte fungerar alls.⁹ De projekt som inte utvecklas genom trädplantering och annat arbete hade jag inte möjlighet att besöka så jag kan bara spekulera i vad sådant kan bero på.¹⁰

Innan jag reste i väg studerade jag Wangari Maathais arbete med the Green Belt Movement dels via nätet, dels i hennes bok *Green Belt Movement*. Den beskriver hur hon påbörjade arbetet, och hur det fungerat fram till 2002. Enligt detta material verkar det vara en helt sekulär organisation, men vid mitt besök i Kenya när jag fick tillgång till mera lokalt material fann jag att hon ofta inleder med en Bibelvers i sina tal. Religionen intar en mycket central roll i människors tankesfär. När jag nu ett år senare studerar GBM:s hemsida har den förändrats, den grundläggande informationen om GBM är den samma, men det har bl.a. tillkommit material som visar på W Maathais kristna engagemang.¹¹ Förekomst och utplantering av träd i Kenya är helt livsavgörande för kenyanernas framtid men jag förstod vid mina intervjuer, att träd också representerar något djupare för dem jag talade med. Jag inser nu efter min resa att fem veckor är alldeles för kort tid för att bilda sig en fördjupad uppfattning om de lokala förhållandena.

Material och metod

För att få bättre förståelse av människors tänkesätt studerade jag följande böcker om Afrikansk kristendom; *Vår tids religioner* av Geoffrey Parrinder, *Towards an African Christianity* av Eugene Hillman, *Christianity in Africa* av Kwame Bediako, *African Religion, the Moral Traditions of Abundant Life* av Laurenti Magesa, en artikel av Kwame Bediako i the Modern Theologians och en rapport från EFSA (ecumenical foundation of Southern Africa) kallad: *The Land is Crying for Justice, a Discussion Document on Christianity and Environmental Justice in South Africa*.

Eftersom mitt intresse för ämnet har sin upprinnelse i Kyrkornas Världsråds arbete med JPIC processen beskriver jag kortfattat vad som hänt inom Kyrkornas Världsråds arbete från generalförsamlingen i Nairobi 1975 i *Utmaningen från Nairobi* redaktör Olle Engström och Henrik Svenungsson, *Vancouver to Canberra 1983-1990* redaktör Thomas Best, till Harare 1998 i *Together on the Way: Official report of the WCC* redaktör Diane

⁹ Enligt statistik från GBM är Meru och Nyeri distrikten de som har planterat flest plantor 2000-2004 och det var dessa jag besökte. The Green Belt Movement, Annual Report 2003, sid 12.

¹⁰ Min gissning är att det beror på brist av eldsjälur.

¹¹ När jag började söka information om GBM på nätet våren 2005 skrev jag ut alla sidor om GBM från deras egen hemsida så jag har kunnat jämföra vilka förändringar som skett fram till nu. 2006-03-13.

Kessler. Även boken *Ecotheology Voices from South and North* redaktör David Hallman har gett upplysningar om Kyrkornas Världsråds arbete inom miljöområdet. Bo Branders doktorsavhandling *Mikrokosmos Förvaltare och Skapelsens Integritet* samt boken *Människan och den ekologiska väven* har också gett bidrag till kunskap om WCC och arbetet med JPIC.

Ekoteologi studerade jag närmare i *God in Creation* av Jurgen Moltmann, *The Travail of Nature* av Paul Santmire, *The Environment & Christian Ethics* av Michael Northcott, *the Body of God* av Sallie McFargue, *God with us* av Ruth Page och artiklar ur *Christianity and Ecology* redaktör Dieter Hessel och Rosemary Radford Ruether.

Information om GBM hämtade jag dels från deras hemsida vilket jag gjorde i två olika omgångar med nästan ett års mellanrum, 2003 års officiella rapport om GBM: s verksamhet, boken *The Green Belt Movement* av Wangari Maathai och även föredrag jag lyssnat till i Kenya. Allmän information om Kenya baserar jag på fakta från NE¹² och från information jag fått i Kenya och som jag försökt få bekräftad genom undersökning av FN: s information på nätet. Övrig litteratur jag använt mig av är *Jorden är Herrens ett miljömanifest från Svenska kyrkans biskopar 1989*, *Jord att älska* av Stefan Edman, *...så och på jorden*, en prästmötesavhandling från Västerås stift. All översättning från engelsk litteratur har jag själv gjort.

Bäst material till min uppsats fick jag givetvis under min resa till Kenya under fem veckor sommaren 2005 och där möta representanter för GBM, uppleva hur deras arbete fungerar i praktiken och möta kvinnor som har blivit utbildade av och som bedriver jordbruk enligt de metoder som de fått lära sig av GBM. Under min vistelse i Kenya tog jag också kontakt med, och intervjuade präster från olika kyrkor. I Kenya intervjuade jag dels kvinnor som är engagerade inom GBM och två män som är involverade på olika sätt i GBM:s arbete i de byar jag besökte och dels en präst från den Anglikanska kyrkan (ACK), en från Evangelisk Lutherska Kyrkan (ELCK), och flera från den Presbyterian Church of East Africa (P.C.E.A) och Kenyan Evangelical Lutheran Church (KELC). Jag har intervjuat representanter från de olika kyrkorna helt slumpmässigt d.v.s. jag har tagit kontakt med dem på plats utan att först ta reda på något om dessa församlingars engagemang i miljöfrågor.

Intervjun med kvinnorna är gjorda, när jag var på besök i två olika byar på den kenyanska landsbygden. Vi kommunicerade på engelska vilket ibland gick mycket bra och ibland inte så bra. Prästerna intervjuade jag oftast på deras respektive arbetsrum utom de från

¹² National Encyklopedin band 1-20, 1989-1996.

P.C.E.A. vilka jag intervjuade på ”Whispering Palms Hotell” i Mombasa, där de hade sitt årliga konvent samtidigt som jag var gäst på hotellet. Dessa intervjuer är också på engelska,

Begreppet miljöårsarbete måste definieras kontextuellt. Det kan alltså betyda väldigt olika saker för olika människor vilket är svårt att få med i ett sådant här arbete. Jag har försökt få de informanter där det varit lämpligt att själv definiera ordet och svara på frågorna utifrån sin förståelse av det, vilket gör mitt underlag mycket varierat. Intervjuerna är semistrukturerade. Jag redovisar två intervjuer i sin helhet men något förkortade. De övriga 12 sammanfattar jag inom olika frågeställningar. Jag redovisar väsentliga citat, men i min redovisning tar jag även med information från intervjuerna som inte är med som citat i uppsatsen.

Min uppsats inleds med översiktlig information om Kenya för att underlätta förståelsen av intervju svaren.

Syfte

Mitt syfte är att fördjupa mig i GBM:s arbete bland fattiga människor i Kenya för att försöka förstå om miljöårsarbete enbart är något för rika människor dvs. för människor i vår del av världen enligt det citat jag inledde med, eller om det kan påverka även kenyaner, som lever på mycket små resurser. Jag är mest intresserad av om och hur miljöårsarbetet förändrar deras liv och hur man ser på att ”utföra” detta. Vid intervjuer med representanter för kyrkor är jag också intresserad av hur villiga kyrkornas medlemmar är av att delta i arbetet, och hur prästerna motiverar miljöengagemanget teologiskt.

Utgångspunkter och problem: Miljöårsarbete

Jag tror, att en del av problemet med att engagera kyrkor och människor i den världsvida kyrkan beror på hur man definierar ordet miljöårsarbete. De som inte tycker sig ha någon nytta av det ser det enbart som ett skräpproblem. Men om man kopplar ihop miljöårsarbetet med överlevnad, bevarande av jordens resurser såsom t.ex. tillgång till odlingsbar jord blir det en angelägenhet för alla. Insikt om och villighet att delta i förändringsarbetet styrs av hur kyrkorna i Kenya ser på det uppdrag som ges till människan i skapelseberättelsen, men insatsen styrs även av praktiska och sociala skäl.

Mina frågeställningar är således följande;

1. Hur är miljöårsfrågor i Kenya relaterade till rättvisa, mänskliga rättigheter och fred?
2. Hur kan teologi hjälpa oss att förstå och bemöta utmaningarna från miljön?

Mina förväntningar inför Kenyaresan.

För 20 år sedan fick jag möjlighet att besöka en missionsstation i Swaziland under en månad och blev mycket förtjust i det sätt att möta tillvaron på som jag gjorde där. Sång och musik gjorde också starkt intryck på mig. 2004 fick jag möjlighet att resa till Sudan tillsammans med andra representanter från Lunds stift, när vi besökte vårt vänstift. Där återupplevde jag samma intryck som jag fått i Swaziland 20 år tidigare. När jag så fick möjlighet att resa till Kenya och studera Wangari Maathais arbete med GBM tog jag chansen att få komma till Afrika en gång till och möta både den fysiska och psykiska värmen och se, hur människor lever i sin vardag.

Eftersom jag är så intresserad av allt vad odling heter från grönsaker till lantbruksgrödor och skog och själv har arbetet med det under hela mitt liv, så tyckte jag att det skulle bli spännande att få se hur andra gör. Vilka grödor man använder och vilka metoder som används. Dessutom hade jag studerat GBM och var intresserad av hur den försöker återföra förlorad kunskap till utsatta människor för att de ska kunna påverka och förändra sina liv och inte förbli offer, som tagits ifrån allt egenvärde och handlingskraft.

Hela resan initierades ju av det lilla ordet ”rikemansattityd” och jag ville också se, hur representanter för kyrkor i Kenya ser på det vi kallar miljövårdsarbete. Jag vet att det är ett svårt begrepp eftersom det kan betyda så mycket, från att plocka upp skräp d.v.s. synliga sopor/utsläpp till arbetsmiljöfrågor, energianvändning till bevarande och brukande av skapelsen. Men allt hör kanske ihop?

Jag förväntade mig att få besöka byar på landsbygden och leva med människorna där och se vilka deras villkor är, möta dem i arbete och vila, höra om framgångar och besvärligheter. Dessutom var jag intresserad av om vi kan utbyta erfarenheter för att slippa göra varandras misstag. Mötet med kyrkan och prästerna kände jag mig lite orolig inför eftersom de försök jag gjort för att få kontakter i förväg inte givit några resultat. Jag har aldrig gjort intervjuer förut och kände mig nervös inför uppgiften, men när jag väl var på plats tyckte jag att alla jag intervjuade var så intressanta och spännande, så jag hade istället svårt att avsluta intervjuerna! Den enda kontakt jag lyckats med i förväg var med Anders Riedenfalk som arbetar på Sida i Kenya. Jag träffade honom aldrig eftersom han var hemma i Sverige på semester under det mesta av min vistelse i landet, men det kändes tryggt att ha en svensk kontakt som förstod både mig och landet jag vistades i. Han skulle ha vetat vad som skulle göras, om det hänt mig något tror jag.

Mina intryck av Kenya

Kenya kan kännas kallt, åtminstone Nairobi under juli/augusti eftersom det är den kallaste månaden där, men människorna var lika vänliga som jag förväntat mig.

GBM som planerat och organiserade hela min vistelse i Kenya (och mina pojkars, de kom de sista 6 dagarna) hade gjort ett utmärkt jobb. I början tyckte jag att det hände för lite, men det tar ju alltid några dagar att akklimatisera sig till en ny omgivning. Dessutom är de vana vid besökare från USA, och för dem tar det ju betydligt längre tid att ställa om på grund av tidszonen. Jag fick vara med om besök i två olika byar, båda i närheten av Mount Kenya, vilket är en bördig och grönskande trakt. I den ena byn var jag den enda vita besökaren och första, tror jag. Jag trivdes mycket bra och jag tror de respekterade mig också eftersom jag kunde mjölka kor, kunde gräva upp sötpotatis utan att skada dem, kunde bära hem en säck med avokado på ryggen och dessutom var uttalat kristen. Ett av många fina minnen är när vi sista kvällen satt och skulle avsluta dagen med en kvällsbön, och min värdfamilj bad mig be. Jag bad så gott jag kunde och avslutade med att läsa välsignelsen på svenska. När jag kom fram till Amen föll alla in helt automatiskt utan att ha förstått ett ord av vad jag sagt!

Jag beundrar de afrikanska kvinnorna för deras styrka och stolthet mitt i all misär, men de ser nog inte samma saker som jag för då skulle de nog inte stå ut med allt vad jag ser som onödigt arbete de utför eftersom de alltid gjort så. Dessutom intar männen en ganska tillbakadragen roll i vardagslivet. Men det gäller inte alla män; jag mötte några som både grävde i jorden, vilket annars är kvinnornas roll, och hade arbetat borta i hela sitt liv för att försörja sin familj och tjäna pengar till barnens skolavgifter. **Jag förstod i informella samtal att arbetet med GBM inte alltid enbart är positivt för kvinnorna. En del män har svårt att acceptera att deras fruar börjar tjäna pengar själva och därmed kan besluta vad som ska göras med dem.** Vissa saker jag såg gjorde mig beklämd, t.ex. kaffeodlingar som alla småbrukare var så stolta över, men som jag vet inte kan bära sig, eftersom världsmarknadspriserna sjunkit så kraftigt. Majsodling som de flesta förlitar sig på kan vid torra år blir helt förstörd eftersom majs inte är anpassat efter deras klimat. Andra saker blir smått absurda som t.ex. när vi besökte en kvinna som slagit sig ner i en skogsdunge och försökte odla lite där. Hennes odlingar blev förstörda av elefanter lite då och då, när de gick förbi, eftersom de förmodligen ser hennes odling som en lekplats. Kenyas regering tjänar pengar på elefanterna genom all safariturism, men hon och hennes barn svälter ihjäl, eftersom hon inte har någonstans hon kan

flytta och inte har råd att sätta upp elstaket. I Sverige får bönderna bidrag för problem med vilda djur men sådant existerar inte än i Kenya.

Den andra byn besökte jag tillsammans med fyra kvinnor från New York vilket gjorde det besöket helt annorlunda. Vi var flera, och i mitt tycke hade några av dem svårt att acceptera att vi var där på kenyanernas villkor. Vi borde till exempel inte komma och föreslå förändringar, som vi tyckte skulle vara bra efter bara några dagars vistelse i byn. Varje kväll samlades minst 50 barn på gården, där jag och två av de amerikanska kvinnorna bodde, och sjöng för oss samt ville lära sig saker från våra länder. Jag gjorde en ”klapplek” med händerna som de blev mycket skickliga i, samt försökte lära dem visan Björnen sover. De tyckte det var jätteroligt, men de förstod inte vad en björn är för något, så jag sa att det handlade om ett lejon. Vi gjorde också såpbubblor med dem.

När två som är vänner är ute och går i Kenya, oavsett kön, tar man varandra i handen. Jag fick uppleva detta i den ena byn och blev mycket omtumlad när en man jag talat mycket om jordbruk med plötsligt tog mig i handen och vi tillsammans vandrade till den plats där vi alla skulle träffas igen! Då kände jag mig mycket accepterad!

Jag intervjuade fyra olika kvinnor och en man som arbetade med GBM ute i byarna. Kvinnorna verkade stolta över att någon var intresserad av deras åsikter, och jag tyckte de var mycket intressanta att lyssna till, och mycket modiga i vissa saker de sa. En berättade t.ex. att män inte gör något, de bara sitter. Det är kvinnorna som arbetar, och detta sa hon inför en man.

Representanter från GBM centralt var mycket måna om att jag skulle få en ”rätt” bild av deras verksamhet och övervakade varje steg jag tog fram tills vi blev ”inregnade” i en by. Alla arbetade med att få ut bilarna eftersom vi skulle resa tillbaka till Nairobi samma dag. Då kunde jag röra mig friare och intervju dem jag själv ville. De sa samma saker som de GBM valt ut åt mig. Mina möten med präster och pastorer blev också väldigt lyckade, trots att de inte var planerade i förväg. Jag fick möjlighet att besöka en katolsk mässa och fick uppleva allt jag förväntat mig beträffande sång, trummor, stämning och dans. En söndag besökte jag den anglikanska kyrkans två gudstjänster, en på engelska och en på kiswahili (swahili kallas så i Kenya). Alla kyrkor med självaktning håller minst två olika gudstjänster varje söndag för att alla skall ha möjlighet att förstå, eftersom det finns två officiella språk i landet.

Intervjuer med tre präster och en biskop är gjorda på deras kontor, resten av prästerna intervjuade jag i kapellet eller vid stranden av Indiska Oceanen på ett hotell i Mombasa där jag vistades samtidigt som de hade sitt årliga konvent där. De diskuterade bl.a. hur traditionell afrikansk kultur skall kunna införlivas i deras gudstjänstliv. Jag kommer

speciellt ihåg en av pastorerna som var mycket engagerad i miljöfrågor och i människors villkor. Vi fick mycket bra kontakt.

De sista dagarna i Kenya hade GBM arrangerat en safari för mig och mina två pojkar, Alfred och Rasmus, till Maasai Maara, Kenyas del av ett naturreservat som ligger på gränsen till Tanzanias och på andra sidan kallas Serengeti. Vi såg allt vi kunde förvänta oss av elefanter, giraffer, zebbor och miljoner gnu. När vi var där vandrade hjordar av gnuer från Tanzania till Kenya för att få bättre bete. Flera lejon såg vi som låg och sov i buskarna och även en leopard. Pojkarna och jag fortsatte till lake Nakuru där vi såg miljoner flamingos, gibbon apor och en massa kenyanska turister och skolklasser på utflykt. Mitt mest bestående minne av de här resorna var de skumpiga vägarna och min rygg var öm lång tid efter det att vi kommit hem.

Jag anser, att resan var mycket lyckad, jag fick mina förväntningar infriade med råge, jag fick möta människor i olika situationer och jag tror att de fått ett gott intryck av Sverige. Det blev t.o.m. så, att de började berätta för mig om hur otrevliga de tyckte att engelska turister är eftersom de fortfarande verkar tro, att de är herrar i landet. Men då försökte jag stoppa dem. Så mycket kompis var det inte rätt att jag blev med dem, tyckte jag. Upplevelser av andra länder ger många nya kunskaper, men jag tycker också att jag lärt mig mera om mig själv och det land jag själv kommer ifrån. Tänk, Sverige är verkligen fantastiskt, vi kan leva ett helt liv utan att kunna något annat språk än svenska, vi har (fortfarande) svensk valuta, grundskola och gymnasium är gratis och universitets/högskolestudier kan man få bidrag till. Afrika är fantastiskt med sin glädje och värme, att tala om andliga ting ses som helt naturligt och väsentligt i människors liv. Trummor som används i alla sammanhang och kvinnornas mycket speciella sätt att sjunga på är helt underbart, tycker jag. Vi är lika så till vida att vi behöver mat för dagen, någonstans att bo, någon att tycka om och ta hand om, men sätten vi gör det på är olika beroende av många olika saker.

2 Kenya

Fakta om Kenya

Landet är c:a 580 000 kvadratkilometer stort och har omkring 32 miljoner invånare. Många är flyktingar från grannländer vilka lever i flyktingläger i Nairobi eller i de norra delarna. Landet gränsar till Somalia, Etiopien, Sudan, Uganda, Tanzania och Indiska Oceanen. Landet styrs av

en samlingsregering med Mwai Kibaki som president¹³. Han har följt landets regeringar sedan Kenyas självständighet från England 1963 och har arbetat i J Kenyattas¹⁴ regering, i Daniel arap Moisi¹⁵ regering ur vilken han avgick i protest mot all korruption den bedrev, enligt Patrik Maluki.¹⁶ Han berättade också att av landets befolkning är 66 % kristna¹⁷, varav 38 % är katoliker och 28 % protestanter, 7 % är muslimer, 40 000 är av indisk härkomst varav de flesta är hinduer. Landets övriga befolkning tillhör någon inhemsk naturreligion, ATR.¹⁸

Kenyas viktigaste inkomstkällor är te, turism och kaffe. Tidigare var kaffe den största inkomstkällan. Landet är endast till 1,7 % täckt av skog.¹⁹ Medellivslängden är 47 år, 12 % av befolkningen är HIV+ enligt den information jag fick i Kenya, många barn är föräldralösa eftersom föräldrarna dött i AIDS.²⁰ Befolkningen på landsbygden lever under mycket knappa förhållanden som bl.a. beror på att man frångått odling av inhemska grödor för egen konsumtion och istället satsat på exportgrödor.²¹ Därigenom har odling för eget behov kraftigt minskats vilket leder till beroende av inkomster från exportgrödorna för sin försörjning. Därmed blir producenterna mycket känsliga för prisförändringar på världsmarknaden. Dessutom har man börjat odla mindre tåliga växter bl.a. majs och vete, vilka är känsliga för torka m.m. Enligt Wangari Maathai är bristen på bränsle också en anledning till undernäring, eftersom man måste välja livsmedel som inte kräver så lång koktid som de man traditionellt använt, och därigenom blir maten mindre näringsrik. Ett annat problem är, att varje småbrukares gård har delats i mindre enheter för att ge varje son en egen bit mark att försörja sig på. Numera är gårdarna mycket små och det är svårt att försörja en familj på det som odlas på gården.²²

¹³ augusti 2005.

¹⁴ Jomo Kenyatta var landets första president 1964-78 sedan Kenyas blivit självständigt från England.

¹⁵ Daniel arap Moi var landets andra president 1978-2002 och styrde landet med järnhand.

¹⁶ Maluki Patrik, universitetslektor, presenterade sig som miljökämpe och förespråkare för GBM:s arbete, höll ett kort föredrag för oss besökare av GBM den 30 juli 2005 på Langata Center om Kenyas historia, den aktuella politiska situationen och de för närvarande viktigaste exportnäringarna i Kenya.

¹⁷ Enligt flera artiklar jag läst anses upp emot 85% av befolkningen vara kristen ex i National Catholic Report, Oct 10 2004, <http://gbmna.org/a.php?id=25>, internetadress B. Enligt NE är 75% kristna.

¹⁸ Det visade sig under min vistelse i Kenya att kristendom och naturreligioner lever ett symbiotiskt förhållande som inte syns i statistiken. ATR African Traditional Religion.

¹⁹ Maathai, *The Green Belt Movement*, 130.

²⁰ FN statistik från 2003 anger 4,7-9,6% bland vuxna, 15-54 år.

http://www.un.dk/swedish/Briefing_papers/HIV_AIDS/frame.htm, internetadress C.

²¹ Maathai, *The Green Belt Movement*, 18.

²² I de byar jag besökte runt städerna Meru och Nyeri i centrala Kenya nära Mt Kenya, var gårdarna mellan 0,5-2 ha stora. Några bönder har köpt till mark inom några dagsmarscher från byn där de bor.

3 Wangari Maathai och GBM

Efter en kort biografisk skiss, redogör jag för Maathai's kristendomssyn och Green Belt Movement

Wangari Maathai Biografi

We have a special responsibility to the ecosystem of this planet. In making sure that other species survive we will be ensuring the survival of our own.

Wangari Maathai

Wangari Maathai fick ta emot Nobels fredspris 2004 som första afrikanska kvinnan och som första representant för Östafrika.²³ Hon hade tidigare fått en mängd utmärkelser däribland "Right Livelihood Award" 1984, även kallat det alternativa Nobelpriset.

Hon föddes 1940 i Nyeri i östra Kenya nära Mt. Kenya och är den första kvinnan från östra och centrala Afrika som uppnått doktorsexamen. Hon har studerat vid Atchison i Kansas och i Pittsburgh och genomfört doktorandstudier i Tyskland. Därefter blev hon först institutionschef och senare lektor i veterinäranatomi vid Nairobi universitet.²⁴ Vidare berättas att hon 1976 var med om att starta kvinnoorganisationen "National Council of Women of Kenya" för vilken hon även varit ordförande 1981-87. Det var under sitt engagemang i denna kvinnorörelse som hon förstod behovet av att plantera träd. I sin bok *the Green Belt Movement* berättar hon om hur hon fick idén till att påbörja arbetet med att utbilda (fattiga) kvinnor i att odla fram trädplantor och plantera ut dem.²⁵ När hon efter sina studier utomlands kom tillbaka till Kenya fick hon höra talas om undernäring, brist på bränsle och vatten i det område hon växt upp. Under hennes uppväxt hade detta inte förekommit och hon insåg att något måste göras. Den faktor som förändrats mest var minskningen av andelen skog. Från 1950 fram till 2000 har Kenya förlorat 90 % av sina skogar.²⁶ Enligt en FN rapport från 1989 återplanteras endast 9 träd av 100 nedhuggna i Afrika.²⁷ I en intervju av Amy Goodman har Mrs Maathai sagt "I have always believed that solutions to most of our problems will have to come from us"²⁸ Hon har alltid trott att lösningar till de flesta av våra problem måste komma från oss själva säger hon, detta kan förklara hennes stora engagemang för att plantera träd.

²³ Maathai, *The Green Belt Movement*, X.

²⁴ Omvärldsbilder veckan 041004-10, internetadress A.

²⁵ Maathai, *The Green Belt Movement*, 17-18.

²⁶ The Nobel Peace Prize 2004 Chairman's Statements, <http://nobelprize.org/peace/laureates/2004/presentation-speech.html>. Internetadress D.

²⁷ http://womenshistory.about.com/library/bio/blbio_Wangari_maathai.htm internetadress E.

²⁸ <http://www.democracynow.org/article.pl?sid=05/03/08/1444212>, internetadress H.

1997 ställde hon upp i presidentval mot Daniel arap Moi men hennes kandidatur drogs tillbaka. Under 1970-90-talet protesterade hon mot skövling av parker i Nairobi samt planterade ut trädplantor på offentliga platser. Under dessa aktiviteter blev hon gripen och ibland misshandlad av Kenyansk polis. När M Kibaki bildade regering 2002 utsågs hon till vice minister för miljö, naturresurser och vildmarkslev (wildlife) i Kenya. Hon omtalades ofta som "The Professor" när jag talade med olika människor i Kenya under min vistelse där. Hon har varit gift och har tre barn.

Kristendom som Wangari Maathai tolkar den i sina tal

Vid en första anblick verkar Wangari Maathai och hennes arbete med GBM vara helt sekulärt. Jag studerat GBM:s hemsida under ett års tid och det har visat sig att den gjorts om, och man har tillfört artiklar där Mrs Maathai använder sig direkt av hänvisningar från Bibeln. Det var också något jag märkte när jag var i Kenya och kunde läsa sådant som inte är publicerat på nätet. I talet som Professor Ole Danbolt Mjøs, ordförande i den norska Nobelkommittén höll vid prisceremonin i Oslo, 10 december, 2004 sa han bl.a.:

You combine science, commitment, active politics, and faith in God. Beyond simply preserving the existing environment, your strategy is to safeguard and strengthen the foundations for sustainable development. Your goal is to protect God's creation "so that this earth can become the Garden of Eden that God created".²⁹

Han menade att hon kombinerar vetenskap, engagemang, politisk aktivitet och Gudstro. Hon arbetar för en hållbar utveckling och hennes mål är att skydda Guds skapelse så att denna jord kan bli Edens lustgård så som Gud skapade den.

Första gången jag uppmärksammade hennes hänvisningar till Bibeln var i en informationsbroschyr på en anslagstavla om GBM på Langata Learning Center.³⁰ Den inleddes med orden

In Genesis chapter 2:8-9, God created the Garden of Eden with all types of trees and animals and man was given dominion over them. A reflection of the status of our forests before the introduction of exotic tree shows a picture of Gods creation.³¹

²⁹ The Nobel Peace Prize 2004 Chairman's Statements, internetadress D.

³⁰ Langata Learning Center är GBM:s utbildningscenter och pensionat i en välbärgad förort till Nairobi. (Förorten kallas Karen och har fått sitt namn efter Karen Blixen). Jag bodde där under en stor del av min vistelse i Kenya. Där finns ett 9 ha stort område med olika trädslag, en demonstrationsträdgård och en stor föreläsningssal dit medlemmar från GBM kommer för att få utbildning, samt internationella studenter och gäster kan få information om GBM:s verksamhet.

³¹ Bilaga 1.

Hon har hänvisat till 1 Mos 2:8-9 när Gud skapat Eden med alla olika sorters träd och djur och människan gavs att bestämma över dem. Så som våra skogar såg ut före introduktionen av exotiska trädslag ger en bild av Guds skapelse anser hon och därefter hälsas man välkommen till Langata. I andra artiklar visar hon på människans underordnade ställning i skapelsen, om människan skapats någon av de första dagarna skulle vi inte ha överlevt, allt var kaos och inga djur och växter fanns som vi kunde livnära oss på.

“God created the planet from Monday to Friday. On Saturday he created human beings,” she told the BBC. “The truth of the matter is . . . if man was created on Tuesday, I usually say, he would have been dead on Wednesday, because there would not have been the essential elements that he needs to survive.”³²

Hon beskriver också hur Gud i skapelsen säger att allt som skapats ”det är gott” men när mannen skapas säger inte Gud detta och hon fortsätter med

I started wondering, “Why didn’t God get excited about man when he created him?” And I thought, “Well, Adam was probably seated there unable to know what to do or what to do with himself and God looked at him and said, ‘He’s lonely.’ ” That’s what the book says, “He’s lonely. Let us create for him a helper.” That’s what some books say. There are a lot of versions, but the one I read said, “Let’s create for him a helper.” And so he put him back to sleep and he created Eve. If you read it carefully you will see that when Eve woke up she was not bored. She went for a walk. Remember? She went for a walk. She went exploring this beautiful planet; and one of the things she saw was the Tree of Life, right there in Eden. It had apples and all that jazz. And she took some apples, we are told, and took to Adam. Still seated in the same old place. Hadn’t moved one little bit. Bored to death. But Eve was finding this garden very exciting.³³

Mrs Maathai framställer Adam som ensam och uttråkad och därför måste Gud skapa kvinnan. Hon sitter inte still utan går omkring och undersöker allt som finns i Eden, t.o.m. Livets Träd där hon plockar en frukt vilken hon går och ger till Adam som fortfarande sitter och har tråkigt, medan Eva tyckte trädgården var spännande. Mrs Maathai hittar också paralleller till NT i sitt arbete med att plantera träd. I Japan våren 2005 där hon firade påsk och planterade träd som en symbol för att förnya jorden säger hon

A new tree would replace, symbolically, the tree that was cut for the cross on which Jesus was crucified. A new tree also represents new life, which Jesus promises through his resurrection. If every Christian

³² National Catholic Reporter Oct 10 2004. internetadress B.

³³ Artikel av W Maathai I ABC Carpet New York City 2004-12-19, <http://gbmna.org/a.php?id=98> internetadress F.

planted a tree for Easter, millions of trees would be planted and the land would be greatly healed.³⁴

Hon menar att trädplantering är en symbol för liv och därmed är lämplig att utföra under påsken, om alla kristna planterade ett träd skulle marken bli helad.

Green Belt Movement – GBM

GBM: s arbete har sin upprinnelse i de problem som uppstått i Kenya och som Wangari Maathai uppmärksammade under 1970-talet. Grundvattennivåerna sjönk med uttorkade bäckar som följd. Kvinnorna fick en ökad arbetsbelastning, när de skulle bereda mat på sina enkla spisar eftersom de fick gå längre och längre för att hitta bränsle och vatten, regnen uteblev m.m. En gemensam faktor till detta var bristen på skog. Enligt GBM: s hemsida säger experter (FN) att 10 % av ett lands areal bör vara täckt av skog för att bevara den naturliga bördigheten eftersom, skogen är nödvändig för nederbörden, stabiliserar grundvattennivån, bibehåller en bördig jordmån, renar luften och är förebyggare av jorderosion. Kenyas yta är till mindre än 2% täkt av skog.³⁵

Alla dessa problem ledde till att Wangari Maathai 1977 grundade The Green Belt Movement. På världsmiljödagen den 5 juni planterade hon 7 träd i en park i Nairobi där Nairobi borgmästare, ministern för vattenskydd m.fl. var närvarande, därmed hade arbetet med The Green Belt Movement påbörjats.³⁶ Inledningsvis måste W Maathai förmå kvinnor i Kenya att förstå att deras arbete och kunskap kan vara en väg till förändring, eftersom hon är övertygad om, att lösningen på de flesta problemen måste komma från människor själva.³⁷

Initially, the work was difficult because historically our people have been persuaded to believe that because they are poor, they lack not only capital, but also knowledge and skills to address their challenges. Instead they are conditioned to believe that solutions to their problems must come from 'outside'.³⁸

Att kvinnor själva kan bli en del av lösningen var också viktigt för W Maathai att förmedla till dem hon mötte.

In the process, the participants discover that they must be part of the solutions. They realize their hidden potential and are empowered to overcome inertia and take action. They come to recognize that they are

³⁴ Artikel från Nagoyo Japan 2005-03-25, <http://gbmna.org/a.php?id=83>, internetadress G.

³⁵ <http://www.gbmna.org/w.php?id=13>, internetadress I. Vid min vistelse i Kenya talade man om att 1,7 % av ytan är täkt av skog.

³⁶ Maathai, *The Green Belt Movement*, 21. Enligt andra artiklar jag läst bl.a. The Nobel Peace Prize 2004 Chairman's Statements planterade hon de första plantorna i sin egen trädgård.

³⁷ internetadress H.

³⁸ <http://nobleprize.org/peace/laureates/2004/maathai-lecture-text.html>, internetadress J.

the primary custodians and beneficiaries of the environment that sustains them.³⁹

Dessutom finns redan traditionen att plantera träd vid speciella tillfällen som en del i flera afrikanska kulturer.

I GBM:s årsrapport 2003 berättas om grunden för deras eget arbete som består i att främja planterandet av inhemska⁴⁰ trädslag vid vattenkällor, på privata gårdar och offentlig mark för att bevara den lokala biologiska mångfalden.⁴¹ I årsrapporten beskrivs GBM:s arbetet indelat i tre olika faser. Fas I innebär ett arbete som pågick 1977-97 då man fokuserade på att grupperna drev upp och planterade trädplantor på privat mark.⁴² Uppföljning av dessa plantors vård var mycket viktig. Allt detta sköttes av kvinnor som erhöll en viss ersättning från GBM för detta arbete, högre ersättning för inhemska trädslag och fruktträd än för främmande snabbväxande trädslag. Fram till 1997 hade 20 miljoner träd planterats ut och överlevt.⁴³ Detta bidrog till en förbättring av miljön i stort och till att förbättra levnadsvillkoren för människorna lokalt. Träden bidrog till försörjningen genom försäljning av timmer, ved, djurfoder, stängsel material, bättre föda genom olika frukter vilka även ger inkomster, bättre och billigare hälsovård eftersom vissa kan användas som medicin, förbättrade jordens bördighet genom att förhindra erosionen, hålla kvar grundvattnet och mycket annat.

Arbetet bedrivs i ett 10-steps program där allt från att tjänstemän från GBM: s kontor åker ut och informerar om verksamheten till att människor kollektivt ansluter sig, oftast som redan existerande nätverk såsom skolor, kyrkor eller lantbruksgrupper. Enskilda kan inte vara medlemmar i GBM. Några från gruppen skickas på utbildning vilka i sin tur får utbilda övriga medlemmar i gruppen. Denna utbildning hålls på ”Langata Learning Center” utanför Nairobi.⁴⁴ Arbetet i byn eller gruppen fortsätter med att frön sås och trädplantor dras upp. Hål förbereds för att sätta plantorna i, kontrollanter kommer ut från GBM centralt för att

³⁹ internetadress J.

⁴⁰ Vid mitt besök i Kenya berättade representanter för GBM att man även uppmanar plantering av exotiska trädslag eftersom de växer snabbare och i vissa sammanhang är detta en fördel.

⁴¹ The Green Belt Movement Annual Report 2003, revised edition. Finns även på nätet, http://greenbeltmovement.org/downloads/GBM_Annual_Report_2003.pdf, internetadress K.

⁴² The Green Belt Movement Annual Report 2003, 11.

⁴³ Enligt en intervju med Wangari Maathai av Ethirajan Anbarasan i UNESCO Courier dec 1999 överlever c:a 80 % av de trädplantor som planteras ut. <http://www.unesco.org/courier/1999-12/uk/dires/intros.htm> internetadress L.

⁴⁴ Jag hade förmånen att få arbeta tillsammans med centrets trädgårdsmästare några dagar. Han visade mig då försöksodlingar av olika grödor och även hur man drar upp trädplantor ur olika frön. En av många intressanta saker han visade mig var hur han ”uppfunnit” en trädgård för dem som inte har egen mark att odla på. En plastsäck fylls med jord utom i mitten där man lägger stenar för att få en fungerande dränering. Överst i jorden i denna säck kan man odla samt i hål på säckens sidor. Detta kan vara ett sätt att förbättra kosthållet för dem som bor i slumområden menade han.

kontrollera hur arbetet fungerar och ser hur många utplanterade plantor som överlevt eftersom kvinnorna får betalt per planta som överlever. Denna kontroll sker i flera omgångar eftersom kvinnorna får betalt i två etapper och dessutom ska kvinnorna varje månad redovisa hur arbetet fungerar.

Från 1997 har man arbetat med fas II då man gick över till att plantera på offentlig mark som parker, runt skolor och sjukhus, vägrenar etc. När denna fas inleddes slutade GBM att ersätta för plantering gjord på privat mark, detta för att uppmuntra grupperna att kommersialisera sina plantskolor. Totalt har c:a 30 miljoner träd planterats.

Vid mitt besök i Kenya berättade representanter för GBM om att man just inlett fas III i sitt arbete vilket kallas PFM och innebär att man planterar ut byns trädplantor på regeringens skogsmarker och i gengäld får man plocka ved och foder till djuren från dessa med villkor att man ej skadar träden.⁴⁵ De berättade också att de vänt sig till alla olika kyrkor i landet och erbjudit dem utbildning om trädplantering m.m. Några kyrkor har redan låtit utbilda en stor del av sina präster och GBM planerade att gå vidare med detta eftersom kyrkorna möter så många människor varje vecka. Man har även inlett samarbete med försvaret eftersom de förstör mycket skog. GBM argumenterar att de som ska försvara landet även borde försvara landet mot erosion. Även nyttan och problem med genmodifierade grödor diskuteras enligt GBM:s representant.

Ett annat arbetsområde som GBM engagerat sig i är ”Green Belt Safaris” där man erbjuder internationella gäster att besöka byar där man har verksamhet för att besökarna ska kunna delta i byns arbete och bli informerade om hur arbetet i en traditionell by fungerar och hur arbetet med plantskolor och utplantering av trädplantor går till. Detta ger inkomst till familjen och byn som får besök samt större förståelse för varandras kultur enligt GBM: s hemsida.⁴⁶ Dessutom bjuder GBM in lärare och professorer för att vi som besöker Kenya ska få så gedigna kunskaper som möjligt om landets historia, natur och djurliv, folkslag, politik och ekonomi.⁴⁷ GBM har både kortsiktiga och långsiktiga mål men det övergripande målet är att skapa allmän kunskap om behovet av att skydda miljön genom att plantera träd och hållbart brukande, bevara och befrämja den biologiska mångfalden, bevara matjorden, skapa arbete i landsbygden, ge kvinnor en positiv ställning i sina samhällen och uppmuntra deras ledaregenskaper. Man har gjort trädplantering till en inkomstbringande verksamhet och gett

⁴⁵ Anteckningar från föredrag 2005-08-01 på Langata Center Nairobi av Fredrik, representant från GBM.

⁴⁶ internetadress I. Det var sådana besök jag fick vara med om i två olika byar på den kenyanska landsbygden.

⁴⁷ Den grupp jag deltog i fick två olika föreläsningar av utomstående personer och en resa till Rift Valley. I Rift Valley har man hittat de första resterna av mänsklig aktivitet, dock inte mer än ett människoskelett, man kan se c:a i miljon år tillbaka på lämningarna. Människorna måste ha levt i de ikring liggande bergen men man har inte resurser att leta efter dessa lämningar.

människor en möjlighet att se samband mellan miljöförstöring och det egna landets problem med fattigdom och otrygghet.⁴⁸

GBM bedriver också ett omfattande utbildningsarbete bland skolungdomar och allmänheten i miljötänkande. Man försöker öka medvetenheten om nödvändigheten av att skydda miljön och att aktivt delta i den demokratiska processen genom att rösta. Detta arbete har man bedrivit sedan 1992, och där tar man upp sambandet mellan dåligt styrande (av regeringen), vilket är en flaskhals för utveckling, och miljön. Man genomför även ett vattenundersöknings projekt tillsammans med skolor, där barn och ungdomar får lära sig att undersöka vattenkvalitén genom att studera förekomsten av olika organismer i detta och utbildning i hur man bibehåller vattenkvalitén genom att plantera träd.⁴⁹ En annan gren inom GBM håller på med nätverksbyggande, kamp för att förhindra skogsskövling och kamp mot övergrepp på mänskliga rättigheter, man har även medverkat till att förhindra privatiseringar av allmän skogsmark i syfte att bygga privata villor^{50 51}.

Eftersom miljöproblemen inte är unika för Kenya startade man 1997 ett panafrikanskt utbildningsarbete där man betonar vikten av att bevara den biologiska mångfalden. Numera är 15 afrikanska länder med.⁵² Verksamhet liknande den i Kenya genom GBM finns bl.a. i Tanzania, Zimbabwe, Uganda, Malawi, Lesotho och Etiopien.

”Women for Change” (Capacity Building) är det nyaste programmet inom GBM där man informerar kvinnor och flickor om att skydda sig mot HIV/Aids. Man utbildar kvinnor så att de ska kunna försörja sig själva genom trädplantering, beredning av mat, biskötsel, dessutom i att använda näringsrik mat och då speciellt inhemska grödor. Man informerar även om och motverkar drogberoende samt tonårsgraviditeter, betala skolavgifter och dela ut stipendier.⁵³ Två viktiga förändringar med den nya regeringen från 2002 är att man erkänner HIV/Aids som ett problem vilket gör allt informationsarbete mycket lättare samt att man inte tar ut några skolavgifter för åk 1-8. GBM har också ett arbete inom sig som kallas GBMI, där man vänder sig till övriga världen och intresserade organisationer för att bilda nätverk för att förmedla kunskap och kontakt. Arbetet innehåller samma delar som det

⁴⁸ <http://www.rightlivelihood.org> , internetadress M.

⁴⁹ <http://gbmna.org/w.php?id=22> , internetadress N.

⁵⁰ <http://gbmna.org/w.php?id=23> , internetadress O.

⁵¹ Under min vistelse i Kenya bodde jag vid ett tillfälle på hotell. En tidig morgon kom en av hotellets anställda och smög in en lapp i min hand i all tysthet och bad mig vidarebefordra den till GBM, han hade sett att GBM bokat mitt rum. Lappen innehöll ett rop på hjälp, någon höll på att skövla de allmänna skogarna i hans hemtrakter och nu bad han GBM om hjälp att förhindra detta. Jag vidarebefordrade lappen.

⁵² <http://gbmna.org/w.php?id=24> , internetadress P.

⁵³ <http://gbmna.org/w.php?id=29> , internetadress R.

interna arbetet samt en plan att engagera 10 nya afrikanska länder inom en femårsperiod och att kämpa för en bättre miljö internationellt.⁵⁴

Sammanfattning

Wangari Maathai är en välutbildad kvinna som insett problemen med utarmningen av matjorden i Kenya, och försökt göra något åt detta. Mrs Maathai använder ofta bibelverser för att befästa sina argument och hon använder dem med humor. I sin tolkning av Genesis 1-2 vilket är skapelseberättelsen ger hon kvinnan en central roll på ett positivt sätt. Hon försöker också mana till ödmjukhet när hon tolkar människans sårbara roll i skapelsen. Människan skulle inte ha överlevt om hon blivit skapad någon av de första dagarna enligt Maathai. Även korsfästelsen använder hon i sitt arbete med att försöka få andra att förstå hur viktigt det är med trädplantering. Hon förklarar att Jesus dog på ett kors gjort av trä. För att förtydliga hur detta kan användas som ett tecken på liv kan man plantera ett träd på påskdagen för att visa på att livet fortsätter just i form av träd. Hon vill uppmuntra människor att försöka förändra sina liv själva, inte vänta på att någon annan ska göra det. Hon har startat GBM vilket är en rörelse som utbildar mestadels kvinnor i självförsörjning främst genom att odla och plantera ut träd. Kvinnorna får även utbildning i mänskliga rättigheter, demokrati, odling och tillagning av traditionella grödor vilket leder till att både de själva och deras barn får mera näringsrik mat och i att förhindra smittspridning. Detta medför att flera barn, främst flickor får utbildning, kvinnornas självkänsla ökar eftersom de kan påverka sina egna liv med de inkomster de får från träden på olika sätt.

4 Kyrkornas världsråds arbete och afrikansk kontext

Framväxten av miljöengagemang inom Kyrkornas Världsråd

I Uppsala 1968 på Kyrkornas Världsråds 4:e generalförsamling nådde kraven på en socioekonomisk rättvisa och politisk frihet sin topp. Kyrkor i framförallt Afrika och Asien ville i försvar mot västs herravälde genom kolonialiseringen förändra synen på mission.⁵⁵ Från att ha gått från ett tänkande om att människans uppgift i skapelsen är att råda förändrades denna syn under 1970-talet. Vid ett möte i Bukarest, 1974, föranlett av Rom-klubbens rapport om tillståndet i världen, konstaterades det att tillväxten har gränser som inte kan överträdas utan att biosfären kollapsar.⁵⁶ Den ekumeniska rörelsen diskuterade där överlevnadsfrågor och

⁵⁴ <http://gbmna.org/w.php?id=21> ,internetadress S.

⁵⁵ Bediako, *Christianity in Africa*, 130.

⁵⁶ Brander, *Människan och den ekologiska väven*, 18.

utveckling av ett samhälle med förutsättningar för ett rimligt liv för alla människor. Begreppet hållbarhet användes för första gången i dessa sammanhang.

Vid Kyrkornas världsråds generalförsamling i Nairobi 1975 påbörjades arbetet med att se sambanden mellan rättvisa, fred och skapelsen. Man uppmanade medlemskyrkorna att betona människovärdet istället för förmågan till konsumtion för att förmå de välbärgade att förändra sitt konsumtionsinriktade livsmönster.⁵⁷ Charles Birch höll ett anförande, där han påpekade, att kyrkorna måste agera utifrån att världen, både den fysiska och andliga hör samman.⁵⁸ Innebörden av begreppet koinonia (gemenskap) och Guds oikomene (hela den bebodda världen) diskuterades och beskrevs som ”den enhet som Kristus skänker både åt skapelsen och åt sin kyrka”.⁵⁹ Detta gäller också kommande generationers rätt till grundläggande livsgarantier genom naturvård och hushållning med jordens resurser, dessutom diskuterade man att kyrkorna genom sitt engagemang kan förbättra människors livskvalitet.⁶⁰ Under de kommande generalförsamlingarna i Vancouver (1983) och Canberra (1991) fortsatte arbetet med att fördjupa förståelsen av behovet av att värna skapelsen inom kyrkorna och församlingarna. I Canberra försökte man konkretisera varför kyrkan ska engagera sig i miljövard och sa bl.a. ”*skapelsen är älskad av Gud och mänskliga rättigheter är givna av Gud*”. Dessa insikter förtydligade man genom att fira en mässa, där man visade på hur församlingarna kan hantera miljövarsfrågor i praktiken, i mässan och i ekumeniskt samarbete.⁶¹

För att kunna värna skapelsen visade man på sambandet mellan en rättvis ekonomisk ordning, fred och att leva i harmoni med skapelsens integritet.⁶² På Kyrkornas världsråds generalförsamling i Harare 1998 togs frågan om en hållbar utveckling genom ett hållbart samhälle upp. Man ville förtydliga relationen mellan människa och människa, och människa och det ekologiska⁶³ samhället, med andra ord rättvisa med hela Guds skapelse.⁶⁴

⁵⁷ Engström Svenungsson, *Utmaningen från Nairobi*, 70.

⁵⁸ Engström Svenungsson, *Utmaningen från Nairobi*, 166-69.

⁵⁹ Engström Svenungsson, *Utmaningen från Nairobi*, 97.

⁶⁰ Engström Svenungsson, *Utmaningen från Nairobi*, 111, 146.

⁶¹ Best (red), *Vancouver to Canberra*, 147-50.

⁶² Best (red), *Vancouver to Canberra*, 150.

Uttrycket: Skapelsens Integritet. Det var i Vancouver 1983 som denna begreppsbyggnad först användes. Ingen kan med säkerhet säga varifrån den kom, om den är New Age inspirerad, kommer från WARC eller någon annanstans ifrån, Brander, *Människan och den ekologiska väven*, 22.

I skriften ”...så och på jorden”, 19-21, visar man på ordets olika betydelsenyanser på svenska: Ett; trovärdighet, dvs. överensstämmelse mellan det som syns på ytan och det som är verkligt, skapelsen upplevs som verklig här och nu. Två; samband, sammanhang, helhet, varje skapad varelse och växt och organism hör samman, är beroende av varandra. Tre; egenvärdet som Gud ger, respektera någons integritet, skapelsens Du gäller också icke-mänskliga skapade varelser, de har alla sin helighet som ingen får förgripa sig på.

⁶³ Brander, *Människan och den ekologiska väven*, 21. Ekologi handlar i grunden om det biosfäriska systemet som sådant, i sin helhet eller i sina mindre delar, inte om naturen som en rik men sårbar resurs.

Arbetet med JPIC-processen hade avstannat (se nedan) men vid slutet av 1990-talet uppmärksammades återigen behovet för kyrkorna att aktualisera relationen med Guds skapelse eftersom kyrkorna har rika trosresurser och ett ansvarsfullt förvalterskap.⁶⁵ Man framförde också vikten av att kyrkan ekumeniskt har en karaktär av att vara en profetisk röst i världen.⁶⁶

JPIC – processen

Den första internationella JPIC-konsultationen hölls i Glion, Schweiz, 1986, där man diskuterade begreppen koncilium⁶⁷, process⁶⁸ och förbund⁶⁹ samt försökte arbeta fram rekommendationer som skulle föra arbetet framåt. Detta ledde till att större vikt lades vid vilka begrepp som skulle användas och deras egentliga innebörd än att arbeta för skapelsens integritet, fred och rättvisa.⁷⁰ Det man kunde enas om var att hur livet gestaltas och fördelas inte är sekundärt i förhållande till kristenhetens liv och de hör till kyrkans väsen, dess ”esse”.⁷¹

I Vancouver (1983) tog man avstånd ifrån synsättet att naturen som Guds skapelse är underordnad människan och istället framställdes den i ett trinitariskt perspektiv.⁷² Brottningen med människans rådande över skapelsen understryker att detta rådande inte får förstås som ett härskande och absolut inte som ett exploaterande, vilket är ett västerländskt tänkesätt. Istället ville man komma ifrån antropocentrism. Vid JPIC-konferensen i Annecy, Schweiz, 1988 blev avståndstagandet från antropocentriskt tänkande tydligt och en ny föreställning om kosmos växte fram där de enskilda delarna är relaterade till varandra som lemmar i en kropp – en holistisk syn, vilket ledde till att de etiska frågorna ställdes i fokus.⁷³

⁶⁴ Aram I. The Work of the WCC: Past, Present and Future. Kessler (red). *Together on the Way*, 54.

⁶⁵ Aram I. The Work of the WCC: Past, Present and Future. Kessler (red). *Together on the Way*, 55, Vid FN: s Earth Summit, 1998, uppdagades det att tillståndet i den globala miljön inte förbättrats sedan 1992 och detta bottnar i en brist i arbetet med fattigdoms bekämpning, konsumtion och ekologisk förstörelse.

⁶⁶ Raiser, Konrad. Report of the General Secretary. Kessler (red). *Together on the way*, 90.

⁶⁷ Brander, *Människan och den ekologiska väven*, 26. Koncilium; är det något som enbart en enad kyrka kan kalla till eller är det något man samlas till när kyrkan är allvarligt hotad? Eller förutsätter det ett gudomligt Kairos, vilket bara kan gestaltas vid en tid som Gud själv har bestämt av en person eller grupp som är gudagiven.

⁶⁸ Brander, *Människan och den ekologiska väven*, 26. Process; är det något som redan är igång, verkad av Gud och erbjuds människan och den gemensamma kristenheten som både lag och evangelium där evangeliet är att processen är Guds och redan föreligger? Lagen innebär att det är människans ovillkorliga kallelse att stiga in i den redan befintliga processen och samverka med Gud.

⁶⁹ Brander, *Människan och den ekologiska väven*, 27. Förbund; Ordet är mindre laddat, förbundet etablerar en relation mellan två parter, nämligen mellan Gud och människor, där Gud är initiativtagaren och människan har att svara på initiativet genom att påta sig sin del av förbundets förpliktelser, det är inte statiskt. Guds handlande i historien är en serie av förbund där förbundsbegreppet har en dynamisk och öppen karaktär med nya förbundsformer för nya tider.

⁷⁰ Brander, *Människan och den ekologiska väven*, 28-29.

⁷¹ Brander, *Människan och den ekologiska väven*, 30.

⁷² Brander, *Människan och den ekologiska väven*, 30-31.

⁷³ Brander, *Människan och den ekologiska väven*, 32-35.

The ”World Convocation” i Seoul 1990, då JPIC-processen diskuterades, blev en besvikelse eftersom arbetet inte nådde utanför den ekumeniska rörelsen. Men förbundstanken återuppväcktes genom att mötet kallades ”mellan floden och regnbågen” d.v.s. man samlades i Seoul mellan hotet av biosfärens undergång i en flod av synder och utmaningen att göra bättring och att förnya sin delaktighet i det förbund som regnbågen står som symbol för och detta förbund är öppet för all folk på jorden.⁷⁴ En del i misslyckandet med Seoul-mötet beror på en alltför stor rädsla hos representanterna från den rika delen av världen för att verkligen fördomsfritt och frimodigt gå i närkamp med de globala problemen och att bryta upp från sin egen bekvämlighet.⁷⁵ Ett annat problem enligt Bo Brander är att man inte tagit hänsyn till den ortodoxa kyrkans synpunkter utan ensidigt tagit hänsyn till västliga och framförallt tyska teologer.⁷⁶ Vid mötet i Canberra bleknade JPIC begreppet bort och förekom inte alls i slutrapporten.

Istället placerades frågorna om freden, rättvisan och skapelsen⁷⁷ i Unit III med rubriken ”Justice, Peace and Creation”. Arbetet kom inte igång på allvar förrän efter FN:s stora miljömöte i Rio de Janeiro 1992, där man arbetade fram Agenda 21 vilket hade det som JPIC saknade – konkretion.⁷⁸ Antropocentrism ställs återigen i centrum och alternativa tolkningar görs såsom människan över naturen, människan i naturen och det som kom att bli lösningen, människan med naturen.⁷⁹

Inom Kyrkornas världsråd var man från början medveten om att man inte ville att JPIC-processen skulle bli ännu ett program som aldrig omsattes i praktiken. Den var för viktigt för detta. Målet var att gå utanför Kyrkornas Världsråds gränser och engagera alla kyrkor, förena dem i en ny och fördjupad inbördes delaktighet och få dem att tala om de globala frågorna så att de hördes i hela världen. Genom engagemanget skulle det få konsekvenser både i och utanför kyrkorna.⁸⁰ Man började tala om kyrkan som ett tecken i världen som visar mot en större storhet; Guds rike.⁸¹

⁷⁴ Brander, *Människan och den ekologiska väven*, 35-36.

⁷⁵ Brander, *Mikrokosmos förvaltare och Skapelsens Integritet*, 44.

⁷⁶ Brander, *Människan och den ekologiska väven*, 29.

⁷⁷ Brander, *Mikrokosmos förvaltare och Skapelsens Integritet*, 63. Begreppet Skapelsens Integritet används inte längre men Bo Brander menar att det har ett värde i sig eftersom det uttrycker allt skapats dignitet och egenvärde.

⁷⁸ Brander, *Människan och den ekologiska väven*, 38-43.

⁷⁹ Brander, *Mikrokosmos förvaltare och Skapelsens Integritet*, 64.

⁸⁰ Brander, *Människan och den ekologiska väven*, 23.

⁸¹ Brander, *Människan och den ekologiska väven*, 24.

Gud integrerad i afrikansk dagligt liv

Jag är medveten om att följande stycke bygger på generaliseringar och exempel men jag anser att jag måste göra så eftersom Afrika är stort.

”Eftersom Gud är en, är Gud, vår Herre Jesus Kristus Fader samme Gud som är känd och ärad på olika sätt inom det afrikanska folkets religiösa liv, detta innebär att kristendomen inte var främmande för det afrikanska folket när missionärerna kom” säger John Mbiti en ledande afrikansk teolog.⁸² I Maasaiernas traditionella språk finns det t.ex. inte något ord för religion, men om religion förstås som att be till en Gudom, då är de mycket religiösa eftersom både vuxna och ungdomar ber dagligen.⁸³ De flesta afrikanska folken har en personlig Guds föreställning, Gud kallas Anden eller Anden i himlen men sammanfaller inte med himlen, Gud är en ande som är osynlig men allestädes närvarande och skild från människan.⁸⁴ Gud betecknas som Livgivare, Ordnare, Den store, Skapare, Gud är den högsta instansen och dömer.⁸⁵

I rapporten från Kyrkornas Världsråds generalförsamling i Harare finns ett avsnitt kallat ”The African Context” där N Barney Pityana i sin artikel ”Africa the: footprint of God” beskriver hur synen på afrikansk religion har förändrats sedan missionärerna kom till Afrika. När européerna först kom till Afrika slogs de av att de inte kunde se att de som bodde där utövade någon religion – inga sakrala byggnader m.m., man såg bara människor som sjöng, dansade och spelade på sina trummor.⁸⁶ Författaren beskriver detta som det viktigaste med att vara människa, att de lämnade avtryck i miljön, när de samlade mat och byggde relationer. Allt är rester efter mänsklig aktivitet, dessa rester uppstår när människor lever sina liv. Det behövs inte specifika religiösa lämningar eftersom Gud inte kan existera utom genom människor i deras aktiviteter. Det är en Gud som delar människors sårbarhet och utsatthet i vardagslivet. För att förstå Afrikas folk måste det till ett paradigmskifte när det gäller Gud och religiöst liv. Afrika ÄR Guds fotavtryck menar N.B. Pityana.

Eugene Hillman frågar sig varför unga afrikaner vänder sig till kyrkan, vilken han ser som en rest från kolonialtiden, och kan tänka sig att det beror på att de förväntar sig ett bättre liv materiellt sett.⁸⁷ Afrika omtalas ofta som utsatt för många olika svårigheter vilket beskrivs som någon annans fel bl.a. kolonisationen vilken berövat Afrika dess själ.⁸⁸

⁸² Bediako. African Theology. Ford, (red), *The Modern Theologians*, 433-34.

⁸³ Hillman, *Towards an African Christianity*, 50-51.

⁸⁴ Parrinder, *Vår tids religioner*, 125.

⁸⁵ Parrinder, *Vår tids religioner*, 126-27.

⁸⁶ Pityana, Barney. The African Context. Kessler (red). *Together on the Way*, 208.

⁸⁷ Hillman, *Towards an African Christianity*, 44.

⁸⁸ Pityana, Barney. The African Context. Kessler (red). *Together on the Way*, 209.

Författaren menar att detta leder till att Afrika inte anser sig behöva ta ansvar för sin ekonomi, sin politik och sin kultur. De blir istället ett offer där tron är det som upprätthåller dem, den är en del av deras dagliga liv, Gud finns mitt ibland dem. Men Gud är inte den ultimata förklaringen på allt, man skyller inte ondskan på Gud, ondskan finns inom människan och kommer även utifrån från krafter bortom mänskligt förstånd.⁸⁹

Vid Kyrkornas Världsråds möte i Harare framförde Mercy Amba Oduyoye vikten av att ta den afrikanska spiritualiteten på allvar eftersom det genom den finns möjlighet till utveckling av ett hållbart samhälle.⁹⁰ För att uppnå detta krävs det att vi arbetar tillsammans, försöker eliminera de hinder som skiljer och förslavar oss, skaffa oss redskap att hela brutna relationer och hela sår orsakade av ett våldsamt sätt att lösa konflikter på. Allt detta kan realiseras i ett panafrikanskt samarbete, där man brukar mänskliga och naturresurser ansvarsfullt och etiskt, tillsammans med varandra och naturen. Hon avslutar sitt inlägg med fem rekommendationer för förändring i Afrika genom dess medlemskyrkor i Kyrkornas Världsråd. I en av punkterna antyds det att hållbar samhällsutveckling är en del av kyrkornas arbete i Afrika, liksom information om mänskliga rättigheter speciellt för kvinnor och barn, information om och stopp på spridandet av HIV/Aids m.fl. olika sjukdomar och att arbeta mot korruptionen.⁹¹ Under mötet i Harare formulerades en bön där följande var med:

..... We are challenged by the vision of a church, the people of God on the way together, confronting all divisions of race, gender, age or culture, striving to realize justice and peace, upholding the integrity of creation.⁹²

Wangari Maathai har också uttryckt de här tankarna i NPQ New Perspectives Quarterly våren 2005, volym 22, 16-19, ELIN2006-03-03.

My life has been about finding ways to empower very disempowered people. In looking at Africa, I have come to the conclusion that certain things that happen during the process of colonization remove the humanity from a person. Africans taken from their own land to America as slaves have not this day recovered from having their names taken away and their memories severed. Black Americans are still trying to find out who they are. This lost culture is their missing link. Something similar is true for post colonial Africa. What are the elements of culture? The name – who you are – is foundational. Food – what you eat, how you prepare it, how and where you grow it or hunt it. Architecture – how you design your habitat and what you use from the environment to build. Dances – how you celebrate life, how you mourn the loss of life. How you pass knowledge from one generation to another – through the language, through stories, through ceremonies, through rituals, through the symbols you develop. Human beings are very symbolic, there is more to it – to reality – than we can verbalize. So much of a culture is left unsaid but is nonetheless understood through signs and symbols. Sometimes those symbols are religious images, sometimes they are the clothing we wear. Values, religion and the way we govern ourselves are all aspects of culture.

When you are colonized, all these elements of culture are removed from you and supplanted by something not your own. A new system – other people's culture – is put in its place. A new system of governance, a new name and a new language are imposed on you. If you speak your mother tongue in school, you are punished. A person who goes through this process is dehumanised. What you are is taken away. .

⁸⁹ Pityana, Barney. The African Context. Kessler (red). *Together on the Way*, 209.

⁹⁰ The Policy Reference Committee II. Response to the African Plenary. Kessler (red). *Together on the Way*, 224.

⁹¹ The Policy Reference Committee II. Response to the African Plenary. Kessler (red). *Together on the way*, 226-27.

⁹² Our Ecumenical Vision. Kessler (red), *Together on the Way*, 114.

Universella sanningar kontra miljöarbete

Som en reaktion på teologins universella karaktär utvecklar sig från 1960-talet och framåt olika typer av kontextuell teologi. Namn här är Robert Schreiter med boken *Constructing Local Theologies*, och Stephen Bevans med boken *Models of Contextual Theology*, svenska namn här är Per Frostin, Sigurd Bergman och Manfred Hofmann vilka menar att teologiska sanningar är kontextuella. Eugene Hillman uttrycker att all mänsklig kreativitet har utvecklats under begränsade kulturella resurser och begränsade mänskliga förmågor vid varje given tid och plats.⁹³ Det finns ingen universell normativ kultur, inte ett komplex av symbolsystem mera framstående än något annat. Därför finns det inte heller en speciell uppsättning av religiösa riter, vilka alla människor måste följa för att överbrygga avståndet mellan Gud och människa. Det gapet är enligt kristendomen redan stängt. Det som återstår är att fira och förmedla denna tro genom ritualer grundade i människors vardagsliv och erfarenheter, detta går knappast att göra med främmande symbolsystem säger Hillman.

Edward Antonia menar, att universalismen även ställer till problem, när det gäller miljöarbete eftersom vi ser religionen som universell. Men miljöproblemen och dess lösningar ser olika ut i olika kulturella och ekonomiska kontexter. Dessutom har människor som lever i ett beroende av naturen satt upp regler, både praktiska och etiska för att kunna bibehålla sin levnadsnivå. Deras kunskap om världen och deras känsla för verkligheten är formad av hur de samverkar med den naturliga omgivningen. Ekologerna kallar detta lokala folks moraliska ekonomier.⁹⁴ Vi måste lära oss förstå olika kulturers samband mellan ekologi och livsstil, eftersom de ser allt som en helhet mellan förfäder, andar i berg, floder o.s.v. När regnen kommer som de ska och grödorna växer då finns det harmoni mellan alla dessa. Därför går det inte att universalisera miljövårdsarbetet eftersom vi då förstör människors lokala kultur vilket kommer att förvärra miljövårdsproblemen.⁹⁵ I de traditionella kulturerna i södra Afrika är inte naturen en gränslös resurs som ska bekämpas och manipuleras i vetenskapens och framgångens namn, naturen är en vän, en moder som ger och upprätthåller liv.⁹⁶ Miljön är inte bara naturen, miljön är de specifika sammanträffanden av relationer mellan människor, deras lokala kunskaper, de sociala strukturerna i vilka dessa existerar och den utomliggande världen av floder och träd, jord och land, rymd och tid.⁹⁷ Som ovanstående visar vill jag understryka att miljön och kontexten spelar en central roll i teologiska utsagor.

⁹³ Hillman, *Towards an African Christianitt*, 70.

⁹⁴ Antonia, Edward. Letting People Decide. Hallman red, *Ecotheology, Voices from South and North*, 230.

⁹⁵ Antonia, Edward. Letting People Decide. Hallman red, *Ecotheology, Voices from South and North*, 230-31.

⁹⁶ Antonia, Edward. Letting People Decide. Hallman red, *Ecotheology, Voices from South and North*, 232.

⁹⁷ Antonia, Edward. Letting People Decide. Hallman red, *Ecotheology, Voices from South and North*, 233.

Sammanfattning

Från 1968 har det inom Kyrkornas Världsråd växt fram en insikt om att det finns ett samband mellan rättvisa, fred och skapelse. Både den fysiska och andliga världen hör samman och behovet av att värna dessa inom kyrkorna och församlingarna poängterades. Rättvisa med hela Guds skapelse betonades och kommande generationers rätt till grundläggande livsgarantier genom naturvård och hushållning med jordens resurser anses som viktiga. För att kunna värna skapelsen visade man på ett samband mellan en rättvis ekonomisk ordning och fred. Kyrkan har rika trosresurser och ett ansvarsfullt förvaltarskap samt ska vara en profetisk röst i världen.

Arbetet inom JPIC-processen kom mycket att handla om olika begrepp och om hur deras innebörd skulle tolkas. Det man kunde enas kring var att hur livet gestaltas och fördelas inte är sekundärt i förhållande till kristenhetens utan är själva kärnan i kyrkans väsen och att kyrkan ska vara ett tecken i världen som visar mot en större storhet, Guds rike. Antropocentrism inom miljöfrågorna såg man som ett bekymmer, människans rådande över skapelsen understryker att den inte får förstås som ett härskande och absolut inte som ett exploaterande, vilket är ett västerländskt tänkesätt. Ett större hänsynstagande till den ortodoxa kyrkans synpunkter skulle givit ett bättre resultat anser Bo Brander. Han menar vidare att en del i misslyckandet med att få ett fungerande arbete inom JPIC beror på en alltför stor rädsla hos representanterna från den rika delen av världen att verkligen fördomsfritt och frimodigt gå i närkamp med de globala problemen och att bryta upp från sin egen bekvämlighet.

Afrikansk teologi grundar sig på att kristendomen inte var främmande för det afrikanska folket när missionärerna kom. Gud kallas Anden, är osynlig men allestädes närvarande och skild från människan, är Livgivare, Ordinare, Skapare och kan döma. Det viktiga med att vara människa är att lämna avtryck i miljön och i relationer. Dessa lämningar är inte specifikt religiösa eftersom Gud inte kan existera utom genom människor. Det är en Gud som delar människors sårbarhet. En afrikansk teolog menar att Afrika är Guds fotavtryck. Afrikas historia gör folket till ett offer, det är endast tron som upprätthåller människor. Denna spirituallitet kan användas till hållbar samhällsutveckling, information om mänskliga rättigheter, upplysning om hur sjukdomar sprids och arbete mot korruption inom kyrkor i sitt arbete med att utveckla ett hållbart samhälle. I södra Afrika ses inte naturen som en gränslös resurs inom den traditionella kulturen utan som en moder som ger och upprätthåller liv. En fara inom allt miljövårdsarbete är att universalisera detta eftersom de lokala förhållandena skiljer sig åt, lokala folks moraliska ekonomier. Det finns inget

symbolsystem som är mera framstående än något annat för att överbrygga avståndet mellan Gud och människa. För att kunna förmedla en tro måste man använda ritualer grundade i människors vardagsliv och erfarenheter. Man måste vara kontextuell.

5 Ekoteologi

Augustinus, Franciskus, Tomas av Aquinos och Luthers syn på Gud, skapelsen och människan.

Jag vill behandla ekologien mot bakgrund av existerande universella teologier, och tar min utgångspunkt i klassiska katolska och protestantiska teologer.

För Augustinus är Gud tidlös, oföränderlig och han uppehåller sig i ett oåtkomligt mysterium, Gud är kompositören av en universell symfoni, där Gud både är skaparen och upprätthållaren.⁹⁸ Augustinus menar vidare att vissa delar på människan inte är skapade för att vara nyttiga utan enbart för deras skönhet och alla varelser även de mest anspråkslösa har en plats att fylla. Det är inte alltid vi uppfattar det utifrån vårt begränsade perspektiv där vi inte kan se helheten. Gud är både universellt immanent och aktiv i att upprätthålla skapelsen.⁹⁹ På 1100-talet tänkte man sig naturen som en levande katedral fylld med sång, och eftersom människan är skapad till Guds avbild är hon också skapad till en avbild av kosmos, en värld i miniatyr.¹⁰⁰

Tomas av Aquino menar att det finns en oändlig distans mellan Gud och skapelsen, Gud är direkt orsak till allt som existerar utan restriktioner och överför existens till allt precis så som solen överför ljuset i luften, därför måste Gud finnas i allt.¹⁰¹ Naturen vi ser runtomkring oss föll inte när människan föll i syndafallet, den är den goda värld som Gud skapat.¹⁰² Djurens och växternas liv är upprätthållna inte för sin egen skull utan för människans enligt Tomas.¹⁰³ Naturen betraktas mera som ett objekt för mänskliga behov, vilken både ska tillfredsställa biologiska behov och serverar andlig kunskap, än ett subjekt med sina egna rättigheter.¹⁰⁴

⁹⁸ Santmire, *The Travail of Nature*, 60-62.

⁹⁹ Santmire, *The Travail of Nature*, 62.

¹⁰⁰ Santmire, *The Travail of Nature*, 81.

¹⁰¹ Santmire, *The Travail of Nature*, 86-87.

¹⁰² Santmire, *The Travail of Nature*, 88-89.

¹⁰³ Santmire, *The Travail of Nature*, 91.

¹⁰⁴ Santmire, *The Travail of Nature*, 92.

Franciscus av Assisi däremot betraktade alla varelser i naturen med ett värde i sig själva.¹⁰⁵ Hans handlingar visade att när vi identifierar oss med Kristus, som går utanför vårt förstånd, återställer det oss i en i övrigt syndfull värld till en perfekt gemenskap med den överflödande godheten från Gud i hela skapelsen. Detta är inte för att man vill uppstå från den här världen utan för att imitera Kristus och därmed fadern som hela tiden sänker sig ner för att ta hand om och välsigna hela sitt skapade verk¹⁰⁶

Luthers lära var mera antropocentrisk. Han menar att det sköna i naturen hjälper honom och oss att lära känna Gud, det visar inte på något inneboende eget värde.¹⁰⁷ Luther menar att jorden är oskyldig sedan syndafallet. Den vill gärna producera det bästa men är förhindrad av syndastraffet som föll på människan.¹⁰⁸ Han menade vidare att skapelsen är ”Guds Mask”, dvs. Gud är gömd där, men Gud är också hela tiden närvarande, skaparen är med allt skapat, fyllande det. Den gudomliga skaparakten är pågående.¹⁰⁹ Han menade att med trons ögon kan man se under i hela naturen vilka t.o.m. är större än sakramenten.¹¹⁰

Behovet av Ekoteologi

Det framkom tydligt ovan att de första kristna inte ansåg sig behöva formulera något som vi idag benämner eko-teologi. En av orsakerna till detta nya behov kan vara en ny sorts kris som relaterar sig till naturen i det rika Väst – en existentiell kris enligt Paul Santmire. Man kan se bevis på denna kris inom litteratur, film, TV och även i andra uttryck för detta ämne – ett djupt främlingskap från naturen i vår tid. Detta kan kallas ett pånyttvaknande av gnosticismen som florerade i kristendomens början.¹¹¹ En annan orsak är ekologisk förstörelse vilket är en växande orsak till väpnade konflikter liksom social anarki enligt Michael Northcott. Kamp om de minskande arealerna av fruktbar jord har intensifierats de senaste åren och kampen om land fortsätter att vara grunden till inbördeskrig och motståndsrörelser runt om i världen.¹¹²

Jürgen Moltmann var bland de första att formulera ekoteologi och han menar att ”Vetenskapen har visat oss hur vi ska förstå skapelsen som natur, nu måste teologin visa hur naturen ska bli förstådd som Guds skapelse.”¹¹³ Moltmann säger: för att förstå naturen som Guds skapelse måste vi betrakta den som varken Gudomlig eller demonisk utan se den som världen. Hela världens vara är tillfälligt liksom allt som händer i världen vilket gör att den inte

¹⁰⁵ Santmire, *The Travail of Nature*, 109.

¹⁰⁶ Santmire, *The Travail of Nature*, 112.

¹⁰⁷ Santmire, *The Travail of Nature*, 124.

¹⁰⁸ Santmire, *The Travail of Nature*, 125.

¹⁰⁹ Santmire, *The Travail of Nature*, 129 .

¹¹⁰ Santmire, *The Travail of Nature*, 130.

¹¹¹ Santmire, *The Travail of Nature*, 7.

¹¹² Northcott, *The Environment and Christian Ethics*, 33.

¹¹³ Moltmann, *God in Creation*, 38.

kan härledas från idén om Gud.¹¹⁴ Världen kan främst bli känd genom observationer. Dessa förnuftsmässiga observationer är också tillfälliga och öppna för förändringar, liksom de naturliga lagarna. Moltmann resonerar vidare att allting som kan objektifieras som vetenskaplig kunskap måste i det här sammanhanget betraktas som natur. Eftersom den mänskliga anden är begränsad och uppfattar naturen subjektivt blir även detta möte en del av skapelsen, ett tillfälligt möte vilket aldrig kan bli absolut. I de kristna bekännelserna är Gud skaparen av himmel och jord och av allt synligt och osynligt, d.v.s. det synliga är endast en del av skapelsen. För att helt förstå Guds skapelse måste man sätta ihop den kända delen av skapelsen med den ännu inte kända delen, den osynliga. Teologiskt kan inte kunskap om världsliga realiteter bli upphöjda och ihopsamlade till ett antagande om en större skapelse om inte tron på himlen, som den andra sidan av Guds skapelse finns med. Enligt Moltmann kan man inte anse de rådande förhållandena i världen som endast en Gudomlig skapelse som är förenad med Skaparens första tanke. Skapelsen är förslavad av förgänglighet och längtar efter Guds rikes härlighet, vilken är en kontinuerlig process av förintelse på väg mot frihet. Så med natur kan vi bara mena en enstaka akt i det stora dramat i skapelsen av världen på sin väg mot ett rike i härlighet.¹¹⁵

Moltmann framför också tanken om människans dubbla roll i skapelsen nämligen som *imago (bild) mundi* och *imago Dei*.¹¹⁶ Med *imago mundi* menar han att människan, som Guds sista skapelse före sabbaten, är i sig själv förkroppsligandet av alla andra varelser. Det komplexa system som en mänsklig varelse är innehåller inom sig själv alla enklare system i livets evolution, i den meningen är de närvarande i henne, precis som hon är beroende av dem. Som ett mikrokosmos representerar människan ett makrokosmos. Som *imago* av skapelsen står människan framför Gud som en representant för alla andra skapelser. Hon lever, talar och agerar å deras vägnar. Hon företräder skapelsens gemenskap inför Gud. Vidare menar Moltmann att som *imago Dei* är människan på samma gång Guds företrädare i skapelsen, hon representerar hans helighet och hans vilja. På detta sätt är människan Guds representant på jorden. När människan står framför Gud å skapelsens vägnar och framför skapelsen å Guds vägnar, och om detta är hennes prästerliga kall, är det enligt den kristna läran om skapelsen viktigt att människan varken försvinner in i förening med skapelsen eller

¹¹⁴ Moltmann, *God in Creation*, 40-41.

¹¹⁵ Moltmann, *God in Creation*, 40-41.

¹¹⁶ Moltmann, *God in Creation*, 189-90.

att hon blir avskild från den gemenskapen. Människan är både imago mundi och imago Dei.¹¹⁷

Ekoteologi, från ”stewardship” till sakramental förståelse av miljövård.

Förstörelsen av land ska inte bara ses som ett fördömande av en vredgad Gud, det kan också förklaras som en konsekvens av människornas uppror mot skapelsens ordning och naturens vishet skriver Michael Northcott.¹¹⁸ Han säger vidare att de efterexilska profeterna resonerade att folket i Israel och Juda hade fått gå i exil eftersom de hade misslyckats i sin tillbedjan av Herren, i att respektera hans rättvisa i relation till marken och sina grannar. De förkunnade att återvändandet från exilen till Landet skulle framtvinga ett återinförande av okränkbarhet och rättvisa i deras behandling och fördelning av landet. Enligt Jesaja skulle återinförandet av ett rättvist fördelningssystem av jorden ge varje hushåll dess behov av förnödenheter, eftersom Guds rättvisa fördelad på varje hushåll ska tillgodose de grundläggande behoven i livet för alla, barn såväl som gamla. En rätt tillbedjan av Herren leder till rättvisa inom det mänskliga samhället och bidrar till en förändring av naturen mot ekologisk stabilitet.¹¹⁹

Stewardship, förvaltare, är ett vanligt uttryck när det gäller människans uppgift given i skapelsen men ett problematiskt uttryck inom ekologin menar Michael S Northcott.¹²⁰ Han resonerar vidare att det fundamentala felet med den här liknelsen är innebörden att människor är bra på att kontrollera naturen, människan är naturens förvaltare och förmyndare. Det vore bättre om vi istället för stewardship tänker oss själva som medlemmar i en gemenskap av liv som inkluderar människor och den icke-humana världen. Mänsklighetens relation till naturen kan liknas vid en överenskommelse, där mänskligheten som Guds folk och naturen som ”Det utlovade landet”, där båda är representerade som medlemmar i en överenskommen gemenskap vilken Gud etablerar med Moses och hans ättlingar. Denna metafor om överenskommelse togs upp av Kyrkans Världsråd 1983, och fortsatte 1990 då man uppmanade medlemsländerna att ansluta sig till arbetet.¹²¹ Överenskommelsen betonar att skapelsen är en gåva från Gud, och denna goda gåva håller på att bli förstörd av hoten mot världens fattiga i form av orättvisa, våld, folkmord, förnekandet av mänskliga rättigheter och miljöförstöring. Man bejakar att världen tillhör Gud och att Gud har en speciell kärlek till de fattiga och svaga. Denna överenskommelse förhindrar alla försök att behandla Guds hantverk

¹¹⁷ Moltmann, *God in Creation*, 189-90.

¹¹⁸ Northcott, *The Environment and Christian Ethics*, 171.

¹¹⁹ Northcott, *The Environment and Christian Ethics*, 193.

¹²⁰ Northcott, *The Environment and Christian Ethics*, 129-30.

¹²¹ Northcott, *The Environment and Christian Ethics*, 130-31.

i skapelsen som enbart en resurs för mänskligt användande. Den kännetecknas av förhållandet mellan fred och rättvisa och hållbara ekosystem.¹²²

Människan som en del i naturen lyfts även fram av Paul Santmire. Han använder Moses för att beskriva grunden till ekoteologi vilken har sin början i två metaforer enligt honom.¹²³ En metafor om uppstigande och en om fruktbarhet. Metaforen om fruktbarhet har smält samman med metaforen om utvandringen till det goda landet. Den första exemplifieras av Moses som vandrade upp på berget och försvann ur människornas åsyn in i ett moln, d.v.s. han höjdes mot Gud från den synliga världen för att ingå i enhet med Gud som man tänker sig är ”ren” ande. Den andra metaforen hittar Santmire grunden till i Psalt 104. Poeten ställer sig högt och ser först på Skaparen i himmelen och lovsjunger honom, sedan flyttar poeten blicken mot jorden och det gudomliga som finns där. Sedan flyttar han fokus till de olika arterna, människorna och djuren och beundrar dem.¹²⁴ Bilden av berget är tvetydig, eftersom en människas identitet som människa både kan och inte kan vara helt rotad i naturen. Man kan vara en ”varelse - med – jorden” i huvudsak eller en ”varelse – bortom - jorden.” För den som hela tiden söker sig uppåt och tittar bakåt blir den heliga vistelsen på jorden av stor betydelse men om målet är att hela tiden titta uppåt till det översinnliga, det överjordiska som når högt då skiljer man sig från jorden för att kunna gå in i en översinnlig helighet.¹²⁵ Om man ser till Paulus verk som tillhör den normativa bibliska traditionen, där han menar att den gudomliga ekonomin på samma gång är den gudomliga ekologin, skapelse och frälsning, frälsning och skapelse. Rom 11:36¹²⁶ visar på Guds nådefulla kraft och visdom, Gud upprätthåller och härskar över allt, även inom den mänskliga miljön när den blir förstörd av synd. Allting ska till slut bli fullbordat i Guds nåd, när varje varelse skall få njuta av friheten som ett Guds barn.¹²⁷

Ruth Page betonar människan som en del av en gemenskap med naturen. Hon framför att det har betydelse hur vi presenterar berättelserna om Gud och Gudomliga sammanhang. Från ett statiskt berättande till ett dynamiskt inbördes förhållande där Gud och människor betraktar varandra och tar hänsyn till varandra.¹²⁸ I denna relation har Gud oändligt mycket mera att tillföra relationen än människan. Denna relation innehåller synd, nåd

¹²² Northcott, *The Environment and Christian Ethics*, 130-31.

¹²³ Santmire, *The Travail of Nature*, 20-25.

¹²⁴ Santmire, *The Travail of Nature*, 20-25.

¹²⁵ Santmire, *The Travail of Nature*, 25.

¹²⁶ Rom 11:36. Ty av honom och genom honom och till honom är allting. Hans är härligheten i evighet, amen.

¹²⁷ Santmire, *The Travail of Nature*, 217.

¹²⁸ Page, *God with Us*, 54-55.

och skapelse i ett pågående nu och tillsammans med varandra i handling och konsekvens. Guds förlåtelse återställer inte naturen till sina normala nivåer, den faller inte ständigt över människor som definieras som syndare. Den är istället nödvändig för de Gudomliga möjligheterna att upprätthålla relationen och göra dess framtid möjlig. Med Guds närvaro i alla delar av världen och med alla varelser är hela människans liv hela tiden påverkat av nåd.¹²⁹ Hon resonerar vidare att eftersom Gud inte var frånvarande från sin skapelse under alla eoner av utveckling innan människan kom in på scenen kan man utgå ifrån att Guds omsorg och uppmärksamhet inte enbart riktar sig till människorna.¹³⁰ Page fortsätter med att när vi utgår från att Gud är oföränderlig betyder det att Guds närvaro hos den icke humana skapelsen också innefattar samma sorts kamratskap som man tänker sig gemenskapen mellan människor och Gud. Detta får till konsekvens att Gud känner den icke humana skapelsens våndor lika väl som människans bekymmer och plågor. Detta gör Gud inte på samma sätt som en människa, d.v.s. människan betraktar skapelsen utifrån, Gud är inuti skapelsen, en del av den. Det är bara människan som är begränsad av artbarriärer.¹³¹ Vidare poängterar hon att det viktiga är att det är det nuvarande ansvaret inför nuvarande situationer som är kyrkans primära ansvar, och det är vårt ansvar, vår kapacitet för samverkande faktorer, som är avgörande för Gud nu, inte för det som redan hänt, inte heller vår organisations duglighet.¹³²

En tydligt sakramental syn på människan i skapelsen ger Mathinus L Daneel¹³³ och skriver att människor är skyldiga att erbjuda frälsning för hela skapelsen som Jesu medarbetare.¹³⁴ Detta sker genom att alla människor och hela jorden smälter samman inför Kristi död och uppståndelse. Dopet och nattvarden är grunden, där dopet inleds med en omvändelse som sätter fokus på relationen mellan människor och moder jord. Individens förändring i hjärtat kommer att vara ofullkomlig om den inte innehåller en genomtåkt rörelse från miljöförstöring till vårdande av jorden. Man erhåller ett Kristet lärjungaskap i en församling av "Earth healers" (jord-läkare). Individens andliga tillväxt sker inte längre enbart utifrån tillbedjan, bibelstudium och bön, det kommer också som ett resultat från mötet med Gud i vårdande förvaltande (stewardship) i hans trädgård. Med sin fokus på Kristus, den

¹²⁹ Page, *God with Us*, 54-55.

¹³⁰ Page, *God with Us*, 176.

¹³¹ Page, *God with Us*, 176-77.

¹³² Page, *God with Us*, 190-91.

¹³³ Daneel Marthinus L, undervisar Afrikaämnen vid Teologiska Universitetet i Boston, och är professor emeritus i missionsvetenskap vid University of South Africa. Han har skrivit böcker om AIC och AAEC där arbete främst med trädplantering vävs in i liturgi och praktik. Denna rörelse är ungefär lika gammal som Wangari Maathais arbete i Kenya men vad jag har sett förekommer den inte i Kenya.

¹³⁴ Daneel, Marthinus L. *Earthkeeping Churches at the African Grass Roots*. Hessel & Ruether (red), *Christianity and Ecology*, 540.

sårade helaren, tolkar ”Earthkeeping Churches” den skadade miljön som upprätthållare av en sjö eller flod för Dopets sakrament, på samma sätt görs träden som ska planteras till bröder och systrar i Nattvarden. Varje person som döps, vittnar om sin förvandling från miljöförstörare till jordbevarare i Jordans livgivande vatten, nu fyllt med kraft och närvaro av den Helige Ande. Då ger ceremonin en unik möjlighet att förklara den Helige Ande som läkaren av människor och landet. När man döps förflyttas fokus från den individuella nyttan i dopet till ett rituellt uttryckssätt av gudomligt och mänsklig solidaritet med hela skapelsen.¹³⁵

Biskop Wapendama inom AAEC har bl.a. sagt

Jesus said: “I leave you my followers, to complete my work”. And that task is the one of healing! We the followers of Jesus, have to continue with his healing ministry. So let us all fight, clothing and healing the earth with trees! It is our task to strengthen this mission with our numbers of people. If all of us work with enthusiasm we shall clothe and heal the entire land with trees and drive off affliction. I believe we can change it.¹³⁶

Det går också att se hur naturreligionen vävs samman med Kristendomen, i ett uttalande av biskop Nhongo där han talar om ”kyrkans funktion som en väktare av skapelsen som mer och mer påverkas av Shona kosmologin.”¹³⁷ Kristus absorberas som en del av andevärlden och ges traditionellt bifall som ”jordens väktare”, beskyddare av de heliga planteringarna.

Biskop Nhongo säger ”*Synden berör inte längre enbart antisociala handlingar utförda direkt mot gemensamma mänskliga varelser eller mot Gud, utan också och speciellt överträdelser mot miljön*”.¹³⁸

Sallie McFague beskriver också skapelsen som en relation mellan Gud och människa. Hon utgår ifrån Exodus 33: 23b ...”*Men mitt ansikte får ingen se.*”

När vi ber att få se Gud visar Gud sin rygg. Beror det på att vi ska lära oss att se det extraordinära i det vanliga, börja njuta av skapelsen frågar McFague sig? Hon ser dem som ett sakrament från den levande Guden och inte som ett verk av en yttre Gudomlighet. Vår tradition har sagt oss att vi lever och rör oss och har vårt varande i Gud, vi och allt som lever är Guds kropp. Detta påstående baseras på det kristna antagandet att Gud inte är rädd för

¹³⁵ Daneel, Marthinus L. Earthkeeping Churches at the African Grass Roots. Hessel & Ruether (red), *Christianity and Ecology*, 540-41.

¹³⁶ Daneel, Marthinus L. Earthkeeping Churches at the African Grass Roots. Hessel & Ruether (red), *Christianity and Ecology*, 534. Enligt denna artikel ägnar biskop Wapendama en stor del av sin tid till att dra upp och vårda trädplantor. Han är verksam inom ZIRRCO/AAEC en kyrklig sammanslutning i södra Afrika som arbetar med dessa frågor.

¹³⁷ Daneel, Marthinus L. Earthkeeping Churches at the African Grass Roots. Hessel & Ruether (red), *Christianity and Ecology*, 535. Shona är namnet på ett folkslag, språk och naturreligion i Zimbabwe.

¹³⁸ Daneel, Marthinus L. Earthkeeping Churches at the African Grass Roots. Hessel & Ruether (red), *Christianity and Ecology*, 537.

köttet utan älskar det, blir kött, kroppar blir speciella. Detta leder till en djup vördnad inför alla de komplicerade människo- och djurkroppar som finns.

Om Gud är fysisk, då blir Gudomen en del av vardagen, en del av smärtan och glädjen av kroppslig existens, den som är källan och alltings andning, allting i universum, i varje litet fragment. Guds transcendens är förkroppsligad, vi ser inte ansiktet men ryggen. Gud blir inte enbart närvarande i en kropp, Jesus, utan i och genom alla kroppar, Jesus blev en kulmen av det Gudomliga sättet att förkroppsligas.¹³⁹ Guds kropp är inte detsamma som den mänskliga kroppen inte heller någon annan kropp, alla kroppar är reflektioner av Gud, alla kroppar är Guds baksida.¹⁴⁰ Guds djup och mysterium är inte möjlig för oss att nå i denna eller någon annan modell.¹⁴¹ Guds relation till världen är som själens till kroppens.¹⁴²

Historien om Jesus visar att Guds kroppsform inkluderar allt, de förtryckta, de utsatta, lidande kroppar, de som är skadade på grund av likgiltighet eller girighet av de mera framgångsrika. I en ekologisk tid, borde detta inkludera förtryckta ickemänskliga djur (non-human creatures) och jorden själv. Naturen är den ”nya fattige”, och i ett förkroppsligat, organiskt perspektiv, betyder detta kroppslig fattigdom. Detta betyder inte att ”de gamla fattiga” har blivit ersatta, det betyder istället att naturen också är fattig och att även mikroorganismer har sin plats i skapelsen, en plats som inte regleras av hur användbara de är för människan.¹⁴³ Kyrkornas världsråd har i sitt uttalande om Justice Peace and Integrity of Creation sagt så här: Värdet av alla varelser i och för sig själva, för varandra, och för Gud, och deras sammanlänkning i en helhet vilken har ett unikt värde för Gud, tillsammans bildar de Integrity of Creation.¹⁴⁴

Olyckor kan betyda en sak i deistisk eller konungslig modell av Gud och världen och något helt annat i modellen av Guds kropp. Gud är inte orsak till olyckan i någon av modellerna, men i den första är inte Gud inblandad i konsekvenserna eftersom Gud inte är närvarande utan på avstånd från skapelsen. Så är inte fallet i den organiska modellen: Gud är inblandad, inte endast inblandad utan känner smärtan från alla som lider inom kroppen. Om världen är Guds kropp, då händer inget i världen som inte också drabbar Gud.¹⁴⁵ På senare tid har tanken om Guds kropp blivit starkare inom kristet tänkande. Därmed får miljön högre status och miljöarbete blir en viktig angelägenhet för teologin.

¹³⁹ McFague Sally, *The Body of God*, 132-33.

¹⁴⁰ McFague Sally, *The Body of God*, 134.

¹⁴¹ McFague Sally, *The Body of God*, 137.

¹⁴² McFague Sally, *The Body of God*, 141.

¹⁴³ McFague Sally, *The Body of God*, 164-65.

¹⁴⁴ McFague Sally, *The Body of God*, 165.

¹⁴⁵ McFague Sally, *The Body of God*, 176.

Befrielseologi ekologi – Naturen som den fattige

Det sakramental perspektivet har en befrielseologisk sida, som Rosemary Radford Ruether ger i uttryck för. I sin artikel *The Challenge to Theology* i *Christianity and Ecology*, menar hon att Jesus blivit feltolkad.¹⁴⁶ Hon fortsätter: Han var inte en krigare som ville säkra ett kristet system med makt. Istället ska vi se Jesus som den Kristus som kallar oss att upptäcka gemenskapen av jämlikar som kan ses när vi förändrar vårt sätt att betrakta världen. Vi går alla in i en gemenskap av delad glädje och bekymmer när vi bryter bröd tillsammans. Den Gud som Jesus uppenbarar är den Heliga Visdomen som skapar och förnyar skapelsen, inte som dess exklusiva och unika representant, utan som den ram inom vilken gudomen verkar.

Vidare menar Ruether att allt liv från evolutionen via galaxerna till den inneboende kraften i jaget, manifesteras i Guds närvaro som en upprätthållande Visdom av skapelsen. Detta är inte en idyllisk existens, lejon och lamm ligger inte tillsammans utan håller varandras populationer inom hållbara gränser genom en blodig process av att äta eller ätas. Naturen är inte ett paradisiskt Eden, där det går att utesluta mänsklig existens. Ruether säger också att hon ser två olika befallningar, en kommer från naturen och en från historien, ett uppdrag om hållbarhet och ett om att prioritera den fattige. Dessa är inte lätta att förena. Naturen fungerar på ett grymt sätt men denna grymhet behövs för att populationerna ska förbli hållbara. Hon ser synden som en förvrängning av relationen mellan människor och den övriga skapelsen, och mellan människa och människa. Detta mönster är inte, i motsats till socialdarwinism, ett uttryck om naturlig etik om den starkes överlevnad (*survival of the fittest*) eftersom naturen inte favoriserar de stora köttätarna, de som sitter på toppen av matkedjan, över alla andra som de är beroende av utan söker en dynamisk balans genom en kombination av gemensamma gränser och samarbete.

Hon för fram att ett prioriterande alternativ för de fattiga, försöker rätta till de destruktiva möjligheterna för de rika på bekostnad av hela livsgemenskapens välmående som leder till en spänning mellan dessa två olika etiska tänkesätt som vi inte ska fastna i. När vi prioriterar den fattige faller vi in i oförenlig dualism, med en krigsguds seger av de starka över de svaga, på ena sidan, och på den andra, en Gud av medlidande med de svaga. Vi måste leta efter en riktig balans mellan rättvisa och hållbarhet. Hon avslutar med att utmaningen för ekologisk teologi och etik är att förena samman en vision om gudomlig närvaro som understryker och upprätthåller de naturliga processerna och kämpar mot tillväxten av de

¹⁴⁶ Ruether, Radford Rosemary. *Ecofeminism, The Challenge to Theology*. Hessel & Ruether (red), *Christianity and Ecology*, 108-110.

starka samtidigt som den sträcks ut till de skadade för att skapa en gemenskap med ömsesidigt blomstrande.¹⁴⁷

Sammanfattning

Historiskt har det funnits en tanke om att den icke humana skapelsen är till för människan, den ska tillgodose biologiska behov och ge oss andlig kunskap om skaparen. Fransiscus tänkte istället att alla varelser har ett eget värde och att vi ska försöka identifiera oss med Kristus för att gå in i en perfekt gemenskap med godheten från Gud. Naturen föll inte i syndafallet, men är förhindrad av människans syndafall att ge det bästa den kan. Luther menade vidare att skapelsen är Guds Mask, Gud är gömd där men också hela tiden närvarande. Vi upplever en existentiell kris, ett främlingskap för naturen. Det är bl.a. miljöförstöring som orsakar militära konflikter. Dessa konflikter har frammanat behovet av ekoteologi.

För att förstå naturen som Guds skapelse måste vi betrakta den som varken gudomlig eller demonisk, hela världens vara är tillfälligt liksom allt som händer i världen vilket gör att den inte kan härledas från idén om Gud menar Moltmann. Vi måste sätta ihop den kända delen av skapelsen med den icke kända, den osynliga. De rådande förhållandena i världen kan inte ses som endast en gudomlig skapelse utan skapelsen är förslavad av förgänglighet. Natur, enligt Moltmann är en enstaka akt i det stora dramat i skapelsen av världen på sin väg mot ett rike i härlighet. Människan har en dubbel roll i skapelsen, hon är imago mundi och imago Dei. När människan står inför Gud representerar hon allt skapat, och när hon står inför den övriga skapelsen representerar hon Guds helighet och vilja. Det är viktigt att hon inte försvinner in i förening med skapelsen eller att hon blir avskild från denna.

Enligt Michael Northcott skulle ett rättvist fördelningssystem av jorden ge varje hushåll dess behov av förnödenheter och detta sker genom en rätt tillbedjan av Herren. Han är kritisk till begreppet stewardship och vill istället att vi tänker oss vara medlemmar i en gemenskap av liv med allt skapat där vi lever i en överenskommen gemenskap som Gud etablerat med Moses. Kyrkornas Världsråd har tagit upp denna tanke. Överenskommelsen betonar att skapelsen är en god gåva från Gud som håller på att bli förstörd av hoten mot världens fattiga i form av orättvisa, våld, förnekande av mänskliga rättigheter och miljöförstöring. Paul Santmire för fram två metaforer till grund för ekoteologi, en om

¹⁴⁷ Ruether, Radford Rosemary, *Ecofeminism: The Challenge to Theology*. Hessel & Ruether (red), *Christianity and Ecology*, 108-110.

uppstigande och en om fruktbarhet vilken har sammanfogats med metaforen om utvandringen till det goda landet. Vi kan leva som varelser bortom jorden eller som varelser med jorden.

Ruth Page tänker sig förhållandet mellan Gud och människor som en relation som innehåller synd, nåd och skapelse i ett pågående nu. Eftersom inte Gud var frånvarande från sin skapelse under hela universums utveckling kan vi utgå ifrån att Guds omsorg och uppmärksamhet inte enbart riktar sig till människor. Vi utgår från att Gud är oföränderlig, då innebär det att relationen mellan Gud och naturen ser likadan ut som mellan Gud och människan. Detta betyder att Gud känner den icke humana skapelsens våndor lika väl som människans bekymmer och plågor. Gud är inuti skapelsen medan människan däremot är begränsad av artbarriärer. Kyrkans ansvar är det som händer nu. Även Sallie McFague tänker sig skapelsen som en relation mellan Gud och människa. Eftersom det står skrivet ”men mitt ansikte får ingen se” är allt vi ser omkring oss Guds baksida. Beror det på att vi ska lära oss se det extraordinära i det vardagliga frågar hon sig? I historien har det visat sig att Gud genom Jesus är fysisk, men Gud blir inte enbart synlig genom en kropp utan genom alla kroppar. Jesus var en kulminering av det gudomliga sättet att förkroppsligas. Alla kroppar är reflektioner av Gud, alla kroppar är Guds baksida. Detta måste innebära att även alla och allt som lider, är en del av Guds kropp. Synen på olyckor förändras också genom detta tankesätt, eftersom det är Guds kropp som skadas och då känner Gud smärtan från alla som lider. Det drabbar också Gud.

Rosemary Radford Ruether menar att Jesus blivit feltolkad. Jesus var inte en krigare utan en som kallar oss att upptäcka gemenskapen av jämlikar som kan ses när vi förändrar vårt sätt att betrakta världen. Vi går alla in i en gemenskap av delad glädje och bekymmer och brytande bröd tillsammans. Den Gud som Jesus uppenbarar är den Heliga Visdomen som skapar, upprätthåller och förnyar skapelsen. Detta är inte en idyllisk existens, det går inte heller att tänka bort mänsklig existens. Hon tänker sig två olika befallningar, en som kommer från naturen och en från historien, ett uppdrag om hållbarhet och ett om att prioritera den fattige. Dessa är inte lätta att förena. Hon ser synden som en förvrängning av relationen mellan människor och den övriga skapelsen, och mellan människa och människa. Det prioriterande alternativ för de fattiga leder till att vi fastnar i försöken att rätta till de destruktiva mönstren för de rika på bekostnad av hela livsgemenskapens välmående. Detta leder i sin tur till en spänning mellan dessa två olika etiska tankesätt, en dualism, som det är lätt att fastna i. Vi måste leta efter en riktig balans mellan rättvisa och hållbarhet i en vision om gudomlig närvaro som understryker och upprätthåller de naturliga processerna och kämpar mot tillväxten av de starka samtidigt som den sträcks ut till de skadade för att skapa

en gemenskap med ömsesidigt blomstrande. Med denna sammanfattning som bakgrund konstaterar jag en växande förståelse av människan som en del av naturen, särskilt genom metaforer. Naturen som Guds kropp, något även människan är delaktig i lägger grunden för ett nutida kristet engagemang för ekologi och miljövard.

6 Intervjuer

Intervju med komminister Lennux Kombe Mwarandu i Kenya Evangelical Lutheran Church, Mombasa¹⁴⁸

Jag försöker på detta sätt att illustrera hur samtalet gick. Det var ett naturligt samtal, vi hade mycket god kontakt, men språket var bristfälligt. Jag presenterar vårt samtal i något förkortad och förtydligad form. I slutet sammanställer jag intervjun på svenska. Så långt som möjligt återger jag intervjun på det sätt den föregick.

Does the congregation take part in any form of environmental work?

Yes, in the parish we participate every year. We have an international council of churches week in every year. And during that time the church involves itself in environmental cleaning, maybe we choose the hospitals, we go and clean there. And sometimes we say, OK, lets stay with our compound and make it clean. Sometimes we do tree planting.

Tree planting, where are you doing that, on your own compound or where?

We do tree planting, not forestrywork. I tell you if we go out we will see some trees at our compound which we have planted. But for the cleaning we choose an institution, maybe for a children's home or hospital, maybe in one part of the town on that day which will come once per year. Skratt

For what reason do you plant trees? Why have you decided to do that?

Some people here in, in fact, here in the congregation, think that when we plant trees we are creating some shade, maybe during sun we get some shade. But also they have known that trees are very important in soil eroding prevention. So a place with no trees is not good. And you are also beautifying a place with trees, and flowers.

What is the purpose of cleaning hospitals and children's house?

Because cleanliness in those institutions is very important. For example, a hospital must be clean. And the patients cannot clean, and it is also a way to beautify the community.

You do it as a theological issue then, you have theological reasons for it?

I cannot tell you, I think most of it is socially. We haven't gone down yet to see the theological reasons.

Wouldn't you consider it a theological issue, taking Jesus' behaviour into account?

¹⁴⁸ Intervju nr 5, den gjordes den 27 juli 2005 på hans kontor i kyrkan, man hade lovat mig att kontakta någon inom församlingen som jag skulle kunna intervjuas med detta hade inte gjorts, Lennux var helt oförberedd och var ganska reserverad i början, efterhand som han förstod att jag var seriös gick det bättre och efteråt berättade han för mig om sitt examensarbete. Han kommer från en stam som tillämpar polygami vilket inte passar ihop med kristendomen. Han hade kommit fram till att flera fruar leder till många barn, vilket i sin tur leder till problem.

When we go to the Bible, Adam was told to care for that garden. So it is also theological because we have part and parcel of garden and we have to take care of it.

You have those thoughts about it?

Yes, in fact that's what we teach in the confirmation class.

Do you really do that?

Yes.

What about the Genesis? God created the Earth and he saw that it was good. After that, the man came and he was given the stewardship of the creation. Do you consider such things?

We do think and because of our weakness, we long for something. We do what is better, for our selves. Like Adam when he says, when he was told by Satan that if you eat you will be like God. That attitude lead us to spoil the world. For example cutting trees, though we say we cut trees for cultivation, in the long run we create a desert. And we suffer.

So you think it is important to do some kind of environmental work, you think it is important?

Yes it is very important, according to me. Skratt

What attitude do the members of the congregation have towards cleaning hospitals and planting trees?

I have told you, for tree planting especially in our compound, the view is also to beautify the compound. The cleaning of hospitals we mostly do with the youth, not the elderly. The youths think they help the community. They help the needy like a patient who needs a place and environment to live. When they are doing that they think that they are really helping. God told you, you have to love your neighbour as you love yourself. So when we clean the environment we say we have done a very, very important thing because we have helped here and it is now clean.

Do the members think like that?

The people? Maybe, we haven't asked them because we just say: OK, today it is the NCKK week and now let us go and clean. And then we go.

How would you describe a congregation that takes part in environmental work?

According to my views?

Yes.

I think it is good. It's good because when we do environmental work I think we go back to Gods command that we have to care for the garden.

But you haven't preached this yet?

Not yet.

What are the different aspects concerned with environmental work? The fact that environmental work, as you just mentioned, consist of a wide range of various issues such as planting trees and cleaning hospitals, leads me to the question: What issues, more precisely, do you think are connected with this word? Where to put focus to take care of the environment?

Apart from cleaning? Apart from tree planting? I think also it is good to sustain in the way it is, yeah. Not to spoil Also, apart from tree planting there is a drainage system, especially in towns if you just leaves dirty water going everywhere, it won't be good. So it is better to make a good drainage system, yes.

Do you think people's social conditions have an affect on environmental work?

Social conditions?

Do you think that people's social conditions have a certain connection to environmental issues?

Yes, of course it is, because people live there in that environment. So what ever they do, I think they are associated.

You know professor Wangari Maathai. I have read somewhere that she has said that wars and arguments often arise when people quarrel about natural recourses, for example water, clean water. It can create big conflicts. For that reason, I am asking whether social conditions, justice and environmental conditions could be connected.

OK, I think you have a point. In one of our districts there were some clashes between those who keep animals and the farmers. Because the farmers wants a place to cultivate. The animalkeepers want a place to graze their animals. And sometimes the animals go to the farms and the farmers. Then there is a conflict. And when it happens there is no peace, and when there is no peace you cannot really do anything in the environment because you will be scared. You will be fighting so there will be no peace. The environment will suffer.

I have no more questions, but would you like to say some last words.

I would say that here in Kenya, we depend on agriculture. So in the agriculture we have to cut the forest (skratt) and plant maize. That is what we do! At the same time you want to conserve the forest. What can we do? Skratt.

It's a big conflict?

If I don't plant for crops I'll starve! And if I have to plant crops I have to cut the trees down, I burn them I do my farming. Recently I think you have heard in the news, our government evicted some people from the Karuna forest, where they were farming. So in church now as a pastor I say; Ok it is good to conserve the natural resources. But it is also good for the people

to get food, and they have to cultivate. What can they do? In fact it disturbed me very much, truly speaking. Because it is good to conserve the forest. But people also have to cultivate to get food. Up to now I haven't any answer. Skratt.

Is the government doing right when they move people out? Are the people who live in the forest right? I think the government is doing right. We have the case of Lamourignata tribe. They quarrel between themselves. But after the quarrelling they plant trees and they are very good foresters. When you go there you feel very much comforted. Thank you very much!

Sammanfattning på svenska av intervjun med Lennux Kombe Mwarandu i Kenya Evangelical Lutheran Church (KELC) i Mombasa. Det område han arbetar i är uppdelat på 5 församlingar med totalt ca: 500 medlemmar. De är småföretagare och hantverkare, alltså varken rika eller fattiga. Församlingens miljöarbete består av att en vecka om året arbeta ideellt med att städa området runt ett sjukhus eftersom patienterna inte kan göra det själva, man håller också snyggt runt kyrkan och planterar träd runt denna. Det gör man för att försköna platsen, skapa skugga och för att förhindra jorderosionen. Arbetet utförs framförallt av församlingens ungdomar. Man gör detta främst ur social synvinkel men vid närmare eftertanke finns det även en grund för detta i bibeln. Adam blev tillsagd att ta hand om trädgården (Eden). Men när vi förstör pga. av vår egen svaghet eller girighet kommer vi att förstöra världen och även för oss själva. De flesta som arbetar med detta i församlingen upplever det som om de gör vad Gud befallt, nämligen att älska sin nästa som dig själv. Det är bra när en församling bedriver miljöarbete tycker han och det arbetet kan vara många olika saker såsom att hålla rent, plantera träd, förbättra de sanitära systemen och bevara i ursprungligt skick, dvs. inte förstöra. Människors sociala villkor och miljövårdsarbete har ett nära samband eftersom människor lever i miljön. Lennux belyser ett vanligt problem i Kenya nämligen att människor hugger ner skog för att plantera majs för sin försörjning. Han är medveten om att det leder till utarmning av jorden men ställer också frågan om hur människorna som behöver mat ska kunna försörja sig. Han tar också upp ett exempel på en stam som när de vill befästa en överenskommelse planterar ett "fredsträd".

Sammanfattning av intervjusvar från övriga präster

Följande avsnitt bygger på frågor som jag ställt. Frågorna använder jag som mellanrubriker.

Håller församlingen på med någon form av miljövårdsarbete?

What we did was cleaning our environment, now we collected the plastic bags every Saturday afternoon and this of course I used to have the youth. Because I needed to teach the children how to take care of the garbage, take care of the litter. I teach the children how to take care of the litter and they would be able to grow up with it. And I kept on telling them that the issue of keeping the environment clean is not the just the issue of the government, it's not just the issue of the city council, it's an individual thing. The only things they are doing for us is tree planting it is concerned and we did the planting of the flowers, and we have the movement of making our environment green. I think that was my target, trying to make our compound green. We were tired of the dust in the environment, so we said the only way to help our compound not to be dusty is to make it green. How do you make it green? Plant flowers and make it very beautiful and people really got get to that. We have been going for their seminars and their workshops. We have facilitated two of our people to go to a hotel in Meru called the Black and Host . Twice the GBM have held a workshop there, and we send two of our representatives there. And I tell you that one of them we send was Mr Simon Mutel, he is in charge of the environment in the parish up to date, yes!

Edward Karanja Kariuki

Ja, svarade alla representanter för församlingar jag intervjuade. De beskrev hur man planterat träd runt kyrkan, satt upp staket för att förhindra betande djur att skada träden, någon hade t.o.m. anställt en vaktmästare för att ta hand om träden. Flera berättade om att man försöker hålla området runt kyrkan rent och grönt, d.v.s. man vattnar, klipper gräset och rensar bort ogräs för att göra platsen vacker, skapa skugga och förhindra jorderosion. Ofta är det ett arbete som utförs av kyrkans ungdomar. Någon berättade om att man samlas varje lördag och städar runt kyrkan. I en församling har ungdomarna blivit så engagerade så att de köpt in plantor för sina egna pengar. I en församling på landsbygden går man hem till sjuka för att hjälpa dem med trädplantering på deras egen mark. Då planterar man ofta fruktträd för att ge markägaren möjlighet till en bättre kost.

Några församlingar har utvidgat sitt engagemang och håller även rent på allmänna marker i samhället. Vad jag förstår är det på vägrenar, runt skolor, sjukhus m.m. allmänna institutioner. En församling plockar skräp i ett slumområde, en viker en vecka varje år för att städa ett sjukhus med motiveringen att de sjuka inte orkar göra detta arbete. De församlingar som ligger nära Mombasa har märkt en stor skillnad i klimat sedan man påbörjade arbetet med trädplantering, förut var det mycket hett och torrt och numera är det svalare och regnen kommer som de ska. En annan effekt är att luften blir lättare att andas. En av prästerna jag intervjuade hade haft problem med luftrören när hon bodde i Nairobi, men

när hon kom till en plats med träd mådde hon bättre. En präst berättade att till en början köpte kyrkan in trädplantor och gav till församlingens medlemmar för att plantera på sin privata mark. Alla blev mycket engagerade och de träden är redan skördade. Nu sköter människorna det själva och prästens enda uppgift är att påminna dem om att plantera 3 nya för varje träd som huggits ned. Detta för att garantera återväxten.

Församlingen i centrala Nairobi har tagit ansvar för en källa med rent vatten som man säljer till självkostnadspris. Det innebär ett betydligt lägre pris för dem som köper från församlingen än från andra vattenförsäljare. Församlingen har också engagerat sig i trädplanteringsarbete, genom att dra upp plantor och förmedla till människor, plantera själv, bedriva agroforestryprojekt¹⁴⁹ på landsbygden och utbildning för sina medlemmar i dessa saker.

Varför gör kyrkan detta arbete?

Ok, what I was planning in the future if possible because the most of the youth are idle, and sometimes they might be engaged maybe in drug abuse you know because they are idle. So if the church, we in the church can do something, even provide these process maybe carpentry you know, maybe welling, maybe tellering you know, in the church so that they do their day, they are busy working, we train them. So that after a period maybe one year they even go to, they go and seek jobs, or they open their own business, then on Sunday they come to church. So when you motivate them what they need to do or they should do, then is good so you even invite them to church cleaning the environment they will be happy, yeah.

Enos Omothi

Why we do this, you know this people, in youth statement they must grow physically, mentally and then they must have some goals, so we take them to the field so that they can work, they don't be useless, so we teach them how to work, so they must work, so we look something to do for them. Now in the church we see it's better for them to be doing something, so joining GBM they have some more work to do, because they plant trees, they do work in the farms so they even help their mothers in their own farms, yeah. So we brought them up that way so that they can grow psychologically, physically and mentally, yeah.

Peter Kariuki Iregi

Wel/ the back bone of what ever we do, what ever we think, what ever we plan, what ever we do, the back ground that is the service to God. Of course we don't serve God as such, we are serving our world, we are serving our society, we service God.

Walter E Obare Omwansa

... because me as the parish minister theologically I think God has given us the church to take care of his creation. So despite the fact that most of us are being destroying what God created without replacing and it is for our own benefit, for the good for the country, so we feel that we have the church by God himself through his word to take care of the environment.

¹⁴⁹ Agroforestry är ett odlingssystem där träd och buskar kombineras med jordbruksväxter för skörd eller för bete, antingen samtidigt eller i någon form av växtföljd, och på ett sådant sätt att de ingående komponenterna samverkar med varandra. Trädjordbruk skulle kunna vara en lämplig benämning på svenska.

Number two it is for our own good. Since now we have been educated so we know the importance of trees, we know the importance of other types of plants, so it is our responsibility to take care of the environment. Yes

Wilson Macharia Mdungu

...The responsibility that God has given us to maintain and preserve that which he created is a very divine responsibility/...../which God has bestowed on us and who really fears and envies the divine imposition that God has imposed on us we should protect that which has been given to us by God. Let us extend this word of dominion, because dominion is not domination, dominion should actually mean according to me, preservation, protection, taking good care of. So if that is exercised from our deep heart, if that is exercised cooperate training individually I am double sure, heaven will be a place for us. Because God will be happy with what we do, and a fall of course in a word that we live, it will be a good and beautiful place to be. So that's my call, that's my plea to anybody who loves what God created, thank you.

Patrick Charagu Njeri,

...our honourable minister professor Wangari Maathai. She is an environmentalist and she at one point said, "Nature is very unforgiving". Do anything bad to nature, it wouldn't forgive you. It would rather punish you, destroying, cut down the trees, burn every vegetation cover you see around, it will punish you with starvation, it will punish you with environment hostile even to your living. What I am saying is, God requires of us to preserve that which he had created and it's possible to make it better! Make it even better!

Patrick Charagu Njeri

And the issue of fearing God. If you bring issues of God in this country people tend to respect it a lot cause the time even more in the traditional religions, people here respected God, a lot, yes.

Edward Karanja Kariuki

All I am saying is, there is a responsibility, even to the church, even to any congregation that we should be environmentalists, yeah. From, from an individual level to a corporate level, yeah it should be a flow of that, yes

Patrick Charagu Njeri

Kyrkan gör detta arbetet för att visa upp sig, att man bryr sig, att man är till för människor. Alla församlingsrepresentanter sa att ungdomsarbetet var mycket viktigt. Man vill ge dem något meningsfullt att göra, fostra dem och få dem att stiga upp varje morgon. Risken är annars stor att de hamnar i arbetslöshet och drogberoende om de inte har något meningsfullt att göra. Peter som är församlingsäldste i en församling på landsbygden menar att det är viktigt att ge ungdomar en meningsfull sysselsättning, det gör att de växer mentalt.

Biskop Obare säger att man dels har en praktisk anledning till sitt miljöarbete. Tidigare kom folk till kyrkan för att hämta vatten och detta sågs som ett problem. Därför engagerade man sig i utdelning av dricksvatten. Man ser det som en uppmaning från Mose tid när Gud hjälpte folket med vatten i öknen. Träd är viktiga ur många olika aspekter, 2/3 av Kenya är halvöken därför måste vi arbeta med att plantera ut träd för vår egen skull säger

biskop Obare och fortsätter, det hänger ihop, vårda skapelsen för att Gud har befallt så och för att vi själva tjänar på att vårda den.

Flera av prästerna jag intervjuade betonade vårt ansvar för ”trädgården” som Adam och Eva blev tillsagda att sköta. Detta ska vi göra av två anledningar säger Wilson, dels ur social synvinkel dels för att vi förstör för oss själva pga. av vår egen svaghet och girighet.

Wilson berättar vidare att han uppfattar det som om Gud har gett oss kyrkan för att ta hand om hans skapelse, inte förstöra den som många gör idag.

Patrick menar att vi har ett gudomligt uppdrag som innebär att vi ska bevara naturen lika skön som Gud skapat den och om vi gör så kommer vi alldeles säkert till himlen. Han refererar även till W Maathai och ett uttalande hon har gjort om att naturen inte förlåter om man gör något ont mot den, den straffar dig istället. Om du hugger ner träd och bränner gräset straffar jorden dig med hunger.

Det är viktigt för varje kyrka att informera om miljövård eftersom de flesta har stor respekt för Gud, Mose har sagt ”Håll lägret rent” vilket för dem i Kenya idag betyder att överallt där de är, har de sitt läger. Det är en uppgift för dem var och en att hålla rent. De måste alltid börja med sig själv samtidigt som de är en del av en större grupp. Kyrkan har dessutom ett ansvar för att detta arbete blir gjort.

Finns det någon koppling mellan fred, rättvisa och miljöarbete?

But if you are in a place where people just are fighting, there is chaos, a place that is dirty; it's gunshots all the time. You can never experience that sense of God or peace of God. Actually it is impossible to have it. So I think it is very, very important that we start teaching our people more, even more seriously about environment in our churches.

Mercy Nyanga

This /.../ depends on two things, one if they are able to understand that they need to do it and this involves much education which we do. Secondly if they have the capacity to do it, and this also is a question, sometimes we have talked with our brothers and sisters from your countries that the capacity to do it is now less here, can you come in support? But at the same time, we also try to build a capacity to people so they can be more enlightened, enlighten more and more people. The willingness of people comes as a result of having come to know that they need it. But we found when they know about it, they don't care about it, yes. It involves a lot of teaching and a lot of patience also, because sometimes: Why do you have to pay us for this, and then you have to help them to understand, when they are doing this it is not just I'm doing it for you or for somebody else it's for them selves. Yes, it calls for a lot of patience from the church side also.

Walter E Obare Omwansa

I think OK, that's true because justice, that's why I have said that if we don't make use of this youth or this people, then there is no justice in the environment because we neglected them, yeah. So because of that justice we need in the country in the environment, in our homes, in

the families so it goes together. If there is no justice, even when you are a child they will ignore you.

Enos Omothi

Ja, det är svårt att känna Guds närvaro när ofred råder menade en av dem jag intervjuade. I slumområdena i Nairobi finns det ingen grönska, det påverkar människorna negativt menar hon. En skräpig miljö, i Kenya är det främst polyetenpåsar som ligger på marken och blåser hit och dit, kan orsaka ett sjukhusbesök vilket är onödigt.

I Kenya finns det ett klart samband mellan människors sociala villkor och miljövårdsfrågor. De jordlösa och arbetslösa flyttar till allmänna skogar och hugger ner träden för att kunna odla majs till sig och sin familj. Detta leder till utarmning av jorden, grundvattennivåerna sjunker och detta påverkar den övriga befolkningen. Sambandet kan även uttryckas som att människors sociala villkor och miljövårdsarbete har ett nära samband eftersom människor lever i miljön som en av prästerna uttryckte det. Även när det gäller rättvisa är det viktigt att engagera ungdomarna, om de inte känner sig delaktiga i arbetet kommer de att vända kyrkan ryggen. En annan viktig faktor är utbildning och vad man gör med sina kunskaper eftersom detta påverkas av den sociala situationen.

Vilken teologisk grund har man?

In the bible we have that because God him self. God himself wants us to look for the environment, so God is waiting for us to work for our environment, so that even our life be good. Because we always remember when God made Eve and Adam, he put them into a farm, so they where working in the farm. In the farm there are trees, there are all these kind of fruit and what ever, yeah. And when God created man he put him over control of everything, so we must be controlling tree, this is good, this is good to grow, this tree it has fruit, we prune them, we cut this, we leave this such yeah.

Peter Kariuki Iregi

When God created Adam and Eve, and put them in the Garden of Eden, ha gave them dominion over that which he created. And actually this brings the idea of stewardship, it started with God himself. Stewardship is what? You are taking care of somebody's property as though it was yours, that is stewardship. You are taking care of something that is not necessarily profitable to you in terms of finances, but it is something that is either you would care maintains, the value maintains the state of the original mind, the original owner. And when we are stewards of what God created we become stewards of ourselves. When I am a steward of what God created I become a steward of my self. And when I am a steward of my self, God is in fact glorified in that. So it's actually very, very important.

Patrick Charagu Njeri

Well, you know in Genesis chapter 1:2 when God created man he gave him the world to manage it. In fact he also created man as a recreater, to you know to move on creation work, he did not complete the work, but he left us to do the others that he had not done. So actually as when we take care of what he had created we help that to look more beautiful, like he did after he had created and somewhere he looked up and said that everything is beautiful. So he wants us to make it as beautiful as he would appreciate.

Bobby Karanja Ndungu

Yes, that is true, stewardship, taking care of what God has put us at. You see the word stewardship also comes with the issue of being accountable. Yes! Responsibility, yes, I mean, at the end of the day you must report and show what you have done. So we have a lot of work to do to improve our environment. So I think our difference, the main difference between God, and us we say, God created ex nihilo, meaning, "he created out of nothing" you see. But for our case we are creating out of what is available for us, for our own whole good. So I think it is our responsibility to continue with the creative work. Number two: If you remember the words of Paul where he says "if you don't work, don't eat". What does that mean? That we have to keep on continuously, continue with creation work. So that as we continue creating more maize, then we should be able to get more food for consummation. You see? So in the moment we continue planting trees then we should be able to get rain, so you can see it is interconnected, so I think there is a lot of, maybe a lot of examples in the bible, which we can make use of when we have time maybe to prove or to show that theologically we are mandated to take care of the environment

Wilson Macharia Mdungu

True, yes, OK maybe in the Psalm 24, it says that God has given us, created us everything and so what we have belongs to God. So we need to take care of what we have even the plants, you know, flowers, trees you know. We take care of these so that the environment looks nice because those God has given us to use in a good way.

Enos Omothi

Det finns flera olika teologiska motiv för att motivera församlingarna att hålla på med miljövårdsarbete. Tidigare har jag nämnt "Håll lägret rent" från Mose.

Skapelseberättelsen i 1 Mos 1, nämner flera av prästerna jag intervjuat. Den går att tolka på olika sätt, t.ex. att vi har fått en trädgård att vårda/råda över och flera menade att vårt uppdrag är den gode förvaltarens När människor sköter sitt uppdrag som de ska, glorifierar de Gud.

Uppdraget som förvaltare gör också människor ansvariga inför Gud hur arbetet utförs.

Människans uppdrag kan också tolkas som ett skaparuppdrag, där det finns en skillnad mellan Guds och människans möjligheter till skapande. Här har Wilson kopplat ihop skaparuppdraget med Paulus ord om att den som inte arbetar ska inte heller äta.

Enos använder Ps 24 när han vill förklara varför människan ska vårda skapelsen:

Vad ingår i begreppet miljövård?

Making the place better, trees, plants just making it green, making it clean.

Mercy Nyanga

Yeah, this is the main issue for the congregation because even to go to the church pray and listen to the worlds of God is environmental work because the children will follow them.

Peter Kariuki Iregi

Worshipping God involves even preserving which he had created, and preserving our environment and making it better than we have found it impresses God. We are now in the presence of worshipping God. You know, not only worship God in the church, but in our

totality of living and totality of living includes conserving our environment, making it better, yeah. God loves that! Yeah.

Patrick Charagu Njeri

...and then we share together after cleaning the environment, yeah. And then after that we make maybe tea or lunch together, as a fellowship.

A communion, yes. Like when we read Acts chapter 2 verse 42, you remember the first church when they met together when they fellowship, breaking bread together, yeah. And shared what they had together because some, sure, some in the environment, there are some people that don't even had anything to eat, not even in the morning. So when we have a fellowship together in the congregation with the youth after cleaning the environment we share what we have with the people, yeah.

Enos Omothi

Miljöarbete kan vara många olika saker, plantera träd, rent vatten, (vilda) djur, ta bort polyetenpåsar som ligger överallt och skräpar. Dessutom är avloppssystemen en miljöangelägenhet, speciellt när de inte fungerar utan svämmar över och flyter ut överallt. Ett stort problem i Kenya är att grundvattennivåerna sjunker. Avgaserna från gamla bilar är ett annat stort problem de smutsar ner och gör människor sjuka. Luftföroreningar var det många som tänkte på, speciellt i Nairobi, eftersom det råder brist på frisk luft där menade de. Miljöarbete är också att göra en plats grön och därmed blir den vacker att vara på. Miljö är allt människor ser runt omkring sig, även sådant Gud skapat men som hon inte tycker om!

Miljövårdsarbete är en av församlingens viktigaste uppgifter, att gå till kyrkan, att bedja tillsammans, att höra Guds ord är miljöarbete eftersom barnen kommer att följa efter. En av prästerna, Patrick, menade att när man tillber Gud innebär det också att man bevarar miljön som Gud skapat, när vi gör det är vi präglade av Gud. **När den ungdomsgrupp Enos arbetar med har varit och städat i ett slumområde tar de fram mat de har med sig och delar med dem som bor i området, likt en eukaristi som det står om i Apg. 2:42**

Sammanfattning på svenska av intervjuerna med övriga präster

Nästan alla präster jag intervjuat sa att deras församling försöker hålla det grönt och fint runt kyrkan genom att plocka upp skräp, klippa gräset, plantera nytt och vattna. De flesta församlingarna är också engagerade i miljöarbete utanför kyrkan, städa runt sjukhus, gå hem till folk och plantera träd för att de skulle få det bättre, städa i slummen där de efteråt delar en måltid med de boende i området likt det som beskrivs i **Apg 2:42**, en sorts eukaristi. Någon församling har köpt in plantor och delat ut gratis till sina medlemmar samt undervisat dem i vikten av att plantera träd och om hur de påverkar klimatet. En annan viktig bit är att påminna människor om att varje gång man hugger ner ett träd måste man plantera tre nya. I någon församling har man märkt att träden har förändrat klimatet från att ha varit torrt och hett till att vara behagligare och regnen kommer som de ska. Undervisning om hälso- och miljövård är

också någon som är viktigt för prästen att göra eftersom de träffar många människor regelbundet.

Biskop Walter E. Obare Omwansa berättar om sin församlings arbete med ett vatten projekt där man säljer rent vatten till ett billigare pris än vad myndigheterna gör, man driver en plantskola och planterar ut träd, agroforestryprojekt och utbildning i detta. Enligt Obare gör man detta dels utifrån en praktisk synpunkt **Tidigare kom folk till kyrkan och hämtade vatten. Detta sågs då som ett problem och därför engagerade man sig i utdelning av dricksvatten.** Dels ser man det som en uppmaning från Mose tid när Gud hjälpte folket med vatten i öknen. Träd är viktiga ur många olika aspekter. 2/3 av Kenya är halvöken därför måste de arbeta med att plantera ut träd för sin egen skull. Det hänger ihop, vårda skapelsen för att Gud har befallt så och att vi själva tjänar på att vårda den. Miljövård innebär så mycket, djur, träd, rent vatten men även frisk luft som det råder brist på i Nairobi. Människors sociala villkor har betydelse för hur de ser på miljön och miljövårdsarbetet. Det krävs mycket utbildning och även om man har kunskapen gör man ändå inte alltid något. Biskopen säger att han dessutom har bett om hjälp med utbildningen från västerländerna. Utbildningen syftar till att få människor att förstå behovet av att engagera sig, att förändra sitt beteende.

Miljövårdsarbete är ett arbete för alla, män, kvinnor, ungdomar och barn. De representanterna för församlingar jag talat med lade stor vikt vid ungdomsarbetet och att lära ungdomarna miljövård, allt ifrån att lära dem ta ansvar för sitt eget avfall och inte slänga tomburkar runt omkring sig till att förstå vikten av att främja träden för att få bättre luft, bördigare jord m.m. I de flesta fall hade man ytterligare ett till syfte med sitt ungdomsarbete, nämligen att ge ungdomarna en meningsfull sysselsättning så att de inte ska börja använda droger eller hamna snett på annat sätt.

En av prästerna använde ett uttryck av Mose ”Håll lägret rent” och förkunnade att överallt där vi människor är, där har vi vårt ”läger”. Detta är en uppgift för oss var och en. Vi kan inte bara luta oss tillbaka och mena att det ska samhället eller regeringen sköta. Respekten för Gud är stor, speciellt inom de traditionella religionerna berättade han, därför är det bra när kyrkan engagerar sig eftersom man har respekt för det prästen säger.

En annan präst uppfattade det som att Gud har gett oss kyrkan för att ta hand om skapelsen och inte förstöra den, och de flesta präster menade att det ska vi göra för vårt eget bästa eftersom vi har kunskapen. En sader att skillnaden mellan Människan och Gud är att Gud skapade ur ingenting, medan människan är begränsad till det som redan finns. Det är vårt ansvar att fortsätta skapa utifrån det och Paulus utsaga om att “den som inte arbetar ska inte heller äta” också är en påminnelse om vårt skaparuppdrag.

Enligt Genesis 1:2 i Skapelseberättelsen gav Gud människan världen att råda över, människan fick till uppgift att vara medskapare, att fortsätta skapelseverket eftersom Gud inte slutförde det, göra allt vackert. En annan tolkade uppdraget som ett socialt arbete, Adam blev uppmanad att ta hand om trädgården, men när vi förstör pga. vår egen svaghet eller girighet kommer vi att förstöra både världen och för oss själva. Människors sociala villkor och miljövårdsarbete har ett nära samband eftersom människor lever i miljön. Gud vill att vi ska ta hand om miljön för att vi ska ha ett bra liv menade en av prästerna. Kyrkan gör detta arbete för att visa att man behövs, att man bryr sig så att människor ska veta att den finns tyckte en annan. Miljövårdsarbete är viktigt även för fattiga människor eftersom det utvecklar dem själva och det är en av församlingens viktigaste uppgifter, att gå till kyrkan, att bedja tillsammans, att höra Guds ord är miljöarbete eftersom barnen kommer att följa efter betonade han som var äldste inom PCEA.

På min fråga om det finns en koppling mellan fred, rättvisa och miljövard fick jag följande exempel; människor som lever i slummen eller där krig pågår har mycket svårt att känna Guds närvaro i allt det oroliga, därför är det viktigt för kyrkan att engagera sig i miljöarbetet. Ytterligare en såg det som helt självklart att det finns en koppling mellan rättvisa och miljöarbete, om vi försummar ungdomar och inte låter dem vara med i arbete med att ta hand om skapelsen kommer ungdomarna att strunta i oss.

Alla de jag har intervjuat menade att människans uppdrag är förvaltarens, stewardship, vilket innebär att människan har ansvar för det hon gör. Hon ska ta hand om någons ägodelar som om de vore hennes egna så att det går att lämna tillbaka dem i ursprungligt skick. Och när människan tar hand om skapelsen som förvaltare då gör hon det mot sig själva också, då blir Gud synlig (glorifierad). Det är varje kyrkas ansvar att vara medveten om miljön. Miljö är allt människor ser runt omkring sig, även sådant Gud skapat men som hon inte tycker om! Jag avslutar sammanfattningen med ett uttalande av W Maathai som en av prästerna refererade till, hon har sagt ”naturen förlåter inte om man gör något ont mot den, den straffar dig istället, om du hugger ner träd och bränner gräset straffar jorden dig med hunger.”

Intervju med Ester Njeri Githinji, aktiv inom GBM

Intervju med Ester Njeri Githinji, den 4 augusti 2005. Hon bor i byn Mukurwe-ini nära Nyeri och är medlem i GBM.¹⁵⁰ Jag försöker även här på detta sätt att illustrera hur samtalet gick.

Det var ett naturligt samtal, vi hade mycket god kontakt, men språket var bristfälligt. Jag presenterar vårt samtal i något förkortad och förtydligad form. I slutet sammanställer jag intervjun på svenska. Så långt som möjligt återger jag intervjun på det sätt den föregick.

My name is Esther Njeri Githinji, I am a member of Merundi tree nursery which belongs to Karundu network tree nursery. We do a lot of work in GBM, now we started by planting of with trees so that we can make our environment very good, with fresh air. And those trees, we do plant indigenous trees which we do wish the soil to be fertile and also to catch rain it to pull up rains from the sky's and to make the air fresh. Those trees we plant first of all in the beginning. We were planting in our lands, our chambers, then after finishing, after planting in our chambers we started planting in public lands. Those public lands alike in hospitals, primary schools, factories and churches. Now from that we do learn about indigenous food, those kinds of indigenous foods like jams, arrowroots to survive through dry seasons. We plant arrowroots where there is a stream. Now we do have kitchen gardens whereby when we wash our utensils the waste water we pour there, so that squmanichas, spinach even carrots can survive even during dry seasons. You see, even we do double dug, we dig two spades under ground so that we can mix that soil, that is so when we mix it, it is fertile. Then we plant what we call nine maize, we plant the one we jus were demonstrating. We dug, the width and the length is three feet, three feet length and three feet width the deep three feet. That hole we do dug two feet's almost three, and we dug the top soil there of the upper parts which is fertile. Then we dug it, we keep it the other side then the other from the under ground, that one is very dry we keep it on the other side. Then there is the fertile soil we mix it with manure. After that we find leaves, we put it under grounds so that they store the water. In that soil mixed with manure, we plant nine maize. From that nine maize you can harvest maybe 15-20 kilos, and that hole you can use for two to three years without changing anything. What we are taught about indigenous food, helps us in building our bodies.

Could you please tell me if you have a farm and whether you earn your living by farming?

¹⁵⁰ Intervju nr 10 i byn Mukurwe-ini som jag besökte den 1-5 aug 2005 tillsammans med fyra kvinnor från USA. Ledningen för GBM hade lovat att jag skulle få göra flera intervjuer i byn men detta blev den enda planerade intervjun eftersom det började regna och allt var lervälling. Allt tillgängligt folk jobbade med att knuffa ut våra bilar ur byn. Ester var lite nervös men stolt över förtroendet. Eftersom det var kaos hade ingen från GBM:s huvudkontor tid att lyssna/kontrollera min intervju. Det är efter kvällsmaten och beckmörkt, den enda plats som är ledig att sitta på är min säng. De andra kvinnorna hörs tydligt i bakgrunden eftersom det inte finns några innertak i huset.

Yes, I live in a farm.

Do you have any other kind of work?

No, no, I do work on farming because I have a cow, I have a chamber of coffee and I grow maize, beans, sweet potatoes, cassavas, jams and the bananas also, yes.

Do you have a family?

Yes, a family of three, three boys, two in secondary school, one in primary school where we were yesterday, yes, yes.

Interesting. How come that you started working for the GBM?

Because I want to learn more about our lives, where we stay and I want to learn more about our health, because when we use more chemicals we destroy our health. I think in GBM we are taught more about our health and how to use indigenous food, yes.

And why do you keep on working with these things in GBM?

I do continue because I have a family, I want to taught them how we live nowadays, yes, and how to help ourselves. Because when I grow so much any maize, or beans, or the indigenous foods I can sell them and have enough to serve my family, yes.

You have already told me what you have learned; you have learned a lot of practical things.

Yes, yes.

Have you got to know something else or just learned about how to plant trees and how to plant indigenous food for food security?

Yes, we were taught about how to cooperate with other people, how to welcome them, how to talk to them, those things and how to stay, yes.

Other people to whom I have talked, have told me that you have been taught about human rights, and deceases, how to protect yourself and so on. Have you really learned such things too?

Yes! Political things we have learned, yes, politics, yes.

Nothing about deceases?

Even deceases we are taught then, about them, yes.

Has all these education changed your life in any way?

You know, these times we do use chemicals on our foods, those chemicals do spoil our health and now I have learned how to stay and how to eat those indigenous food, yes, yes.

Is this the only thing which has changed in your life?

Even sometimes years back I was very worried, I was very shy. But now because we were taught many things in the GBM, I am talkative, yes! At the same also we were taught how to stay with all different of peoples, yes.

Now to something about deceases. Has the education about deceases changed your life in any way?

More than, yes!

How?

Because, when you are sick you not just run to the hospital. These trees we are planting some are medicine, yes

And you are taught how to use the medicine and the herbs?

Yes!

Have you ever tried to use them by yourself?

Yes, I have tried.

Did it work?

Yes!

It did?

Yes!

What kind of decease did you have then?

Sometimes I had a tooth ace, we use onions and bitter onions, we mix them and the liquid we put in our teeth, yes.

Would you like to continue to work with GBM?

More than, yes.

Do you think GBM can teach you more things?

Yes!

You think?

Yes!

Do you think being active within GBM will change your life in the future?

More than, even my family, yes!

How?

Because of the way we are staying now, even when I am talking with my children I teach them. Even when we do farming I teach them. So they are used to do these things always, yes. And they are very happy, yes.

Do you live alone or do you have a husband?

I have my husband, but we are here in Kenya very poor. Now, when we stay here, we can not survive, so he must go to some town and find a job so he can raise money. Here we have two children in secondary school and it's very hard to raise money for two children in school, so

we stay together and he said he must go to Nairobi and find a job there so we can educate our children, yes.

You struggle along. Do you think your work within the GBM can help you pay the school fees?

Yes, yes, if I can work hard GBM can help me, yes.

You have your farm right now and you do the farm work, such as planting trees and maize.

By the way, do you think you will ever do other things in the future?

More then, yes I can try because if I harvest more maize I can start a business, yes. If I harvest more maize, more beans, more sweet potatoes I can start a business and it can help me, yes.

You just mentioned your plans to run your own business. What sort of business do you have in mind? Is it some kind of shop?

A grocery, yes, yes, where I can be selling maize, beans, jams, cassava, sweet potatoes those kind of things, yes.

Would you like to do it in this area?

Yes, I can do!

Would you find people here who have enough money to pay you for these things?

The problem is, most of them are poor, so we run to towns, where there is a lot of money. A business here in rural areas cant survive.

So you have to go to town to sell your things?

Yes, when I go to town I sell and then I come back to my home and continue farming, yes

Are you going to sell your things on the market place?

Yes, yes!

What are our dreams about your life in the future?

In the future I would like to be a big farmer, yes, I've got cows, a big farm with more harvest.

If it is coffee I pick a lot of kilos so I can earn some money. I can even employ others there in my chamber, yes.

How much land would you like to have in the future? How much do you think you can manage?

Maybe about five acres, and I could have a big house, a beautiful one and I have a car to go and fetch napje grass for my cow, everything there to take my milk there and my maize there to take to the market.

Do you have to carry everything by yourself on the back at this time?

Yes, I do carry this, we get tired, because in the morning you woke up, you milk the cow if you have, you go and fetch the water, you go and cut napje grass and all others to feed the cow, you go cut your fire woods. Many things on that right day you want to go the chamber, maybe digging, maybe weeding there and that kind.

Don't you have a water tank on your own compound?

I have a little tank.

Is it not enough?

It is not enough, many times I go to fetch water in the river

Any final word?

I want to say that, here in this place maybe you can educate a child or maybe you can fail. Because of the shortage of money we try to work hard, my husband go to town to find a job so that we can educate our children.

Is the main solution to send the children to school?

Yes, to educate them more than I am educated. I want them to be in a higher standard than I am, yes.

För att sammanfatta ovanstående; Ester berättade om allt hon lärt sig genom GBM. Om att plantera träd och hur dessa träd förändrat landskapet och luften hon andas, hon har lärt sig odla inhemska grödor och att tillaga dessa, hon har lärt sig använda gödsel och att ta tillvara regnvatten och även diskvatten som hon använder i sin köksträdgård när det är torra. GBM har också gett henne utbildning i att möta andra människor som t.ex. mig när jag nu är på besök. Hon gick med i GBM för att hon ville lära sig mera om hur man ska leva, hon hade upplevt nackdelar av att använda kemikalier i odlingen, hon ville lära sig mera om traditionella växter och hur man tillagar dessa. Förr var hon blyg, men nu vågar hon tala med alla olika sorters människor, nu slipper hon fara till sjukhuset varje gång någon är sjuk eftersom hon fått lära sig använda traditionella mediciner från bl.a. träden hon planterat. Arbetet inom GBM är viktigt att fortsätta med eftersom det ger möjlighet till förändring i framtiden både för henne själv och hennes barn, men det blir ett hårt arbete det är hon medveten om, men hon vill att hennes barn ska få det bättre än vad hon själv har det och det kan de få genom hennes arbete med GBM, menar hon.

Sammanfattning av intervju svar från övriga engagerade inom GBM

Jag intervjuade 4 kvinnor och en man i byarna. Mannen, John, hade anknytning till GBM genom att han är ordförande i den lokala GBM-gruppen. Kvinnorna Susan, Helen, Evah och

Ester, är småbrukare och är hänvisade till att försörja sig på den jord de brukar. De har inga inkomster från annat arbete än arbetet på gården och det de gör inom GBM. Gårdarna var mellan 0,5-2 ha stora och de hade alla 3 eller 4 barn.¹⁵¹ De som GBM valt ut till mig att intervjua hade ledande positioner inom rörelsen som sekreterare och GV (Green Volunteer).

Varför har du engagerat dig i GBM?

Yeah, In the very first beginning I loved the trees, but I was not having the education of it, by the time we were taken to the seminar at the GBM I got more interested in planting trees and as well I could see that some of the trees they are benefit to us and by the side of the air we are breathing I could see the difference between the exotic and the indigenous trees. So I became interested and more for the indigenous trees. Yes mmmmm.

Susan Wanjiku Muita

Hon svarade likt de andra kvinnorna att hon förstod att träd var viktiga men har fått lära sig mera genom GBM om deras betydelse, Ester menar att hon gick med för att kunna förändra sitt liv, lära sig äta mera nyttig mat m.m.

Har du fått utbildning genom GBM? Vilken?

Yes, at least, I have an education to be a leader. I have attended many seminars for the community; I have attended the seminar for water and sanitation. I have as well attended an other seminar in the GBM. In GBM there are many seminars that I have attended. The last problem is the HIV/Aids they have taught us much. We have dramas, we have demonstrated the yeah, hmm /.../ sooooo much.

Susan Wanjiku Muita

I have learned a lot, I have learned quite a lot. We have learned that GBM can even contact other countries, like you now. You come and visit this place through GBM, then we have known you and you have known us. We can ourselves move from one place to the other side, even from one district to an other district. We can go and gather a lot there. Mmmmm. Plus we have learned, it is even making us grow, even in mind, even in talking to people, it is doing to us a lot. It has even taught how we can use all our soil to get a lot of food. It has helped us to get enough crops, and how to store it for a long time and things like those, yeah. And to fight with what you don't like in this area. You can see; some young men are involved in our college and bring other things we don't know. With GBM we can go straight to the leader and tell them that, that place is not good. We can fight against it and then we can finish it and the community is learning some thing. Mmmmmm, yeah.

They told us what to do. They brought us materials and taught us to put the seedlings and even how we can go to the market. And when it is growing up they tell us we have to sell it and to plant it on public lands and after that they pay us. That's how we do work.

Hellen Kanyua

I think besides tree planting we have known about how to process food, food processing, food security, traditional food how you can preserve it, as well as beekeeping. Yes, that's the knowledge we have got from the GBM. Even those who are unable to have cow's, sheep's and

¹⁵¹ De kvinnor jag intervjuade hade tre eller fyra barn var, deras yngsta barn var i 10-års åldern, detta gav mig intrycket att de själva har kunnat påverka hur många barn de velat ha, alla var också mycket medvetna om att barnen ska gå i skola och det kostar mycket pengar, även sjukvård kostar.

goat's, how to do the organic farming, how to prepare the manure. And you know from organic farming the knowledge you have got from the GBM, it is not like using fertilizers. It is healthy it cannot spoil the soil.

John Kinyua

Plant trees for medicine, to use in my house for firewoods, to use in my house for the timber to build the house. That is why we plant the trees, yeah.

To keep our place clean, to be tidy in our place, to be better when we do have visitors and when we go to visit to be tidy also, yes.

How we can prevent not to be touched by the HIV, mmmm.

They taught us how not to be touched by the other deceases, so that we can be careful, that is to be clean always, hmmm. That's also in the family planning; they can prevent us with the condoms and like these things.

Evah Wangui Kigaruri

De kvinnor jag intervjuade tyckte att de fått lära sig mycket genom GBM, trädplantering för att få tillgång till bränsle och inte minst mediciner som de tillverkar från träden, bräddor att bygga hus med. Stängselstolpar nämnde någon. Kunskap om hur man tar tillvara regnvatten genom att bygga vattentankar i cement och att skilja på dricksvatten och avlopp. Odling utan handelsgödsel för dem som inte har djur, biodling, skydda sig från sjukdomar speciellt HIV/Aids, mera näringsrik kost genom att odla flera olika sorters grödor och att använda diskvatten m.m. när det är torrt för att vattna sina odlingar med och hur man ska lagra det som odlats är viktiga kunskaper. Man har fått utbildning i hur man möter nya människor, både andra kvinnor de möter på kurser och gäster som jag från ett annat land. Även information om mänskliga rättigheter såsom att säga sin mening när de tycker att något i samhället är fel. Alla kvinnor jag har intervjuat menar att de växt som människor, att de förr var blyga men nu vågar tala även inför främlingar. Evah berättar att hon fått lära sig om familjeplanering, fått lära sig att använda kondom och att hon talat med sina barn om detta, både om familjeplanering och om att skydda sig från sjukdomar.

Har arbetet inom GBM förändrat ditt liv på något sätt?

OK In fact the GBM have been helping us so much. After six months we are paid for the surviving trees. This incentive gives us the motive to go on and continue the work. So we are much interested because of getting the small incentive – yes. And the education they are giving us is encouraging us so much. Yes mmm. Yes. We also exchange visits, I have been in Meru. We could visit other places. Here in Muranga we could see even the women and the old mamas being so interested. If that old mama can why not I and I am young?

Susan Wanjiku Muita

Yes, it is changing our lives because by planting these trees we know you never go very far to get firewood. We get timbers to build houses like these. And our environment will be changing as it is now, because we will be planting trees now and then and there will be no time when there are no trees in our environment.

The fruits we are eating they are coming from the trees. Whatever you get is coming from our trees. **Without trees there is no life.** Mmmm, yeah.

Hellen Kanyua

As I see the trees growing, first when I am sitting under a tree I am having a good shed where to hide in when the sun is very hot. And as well I have seen some of the trees that have been planted they are "medicino" trees. They are benefit to the "medicino" and a part of the medicines. And when I see the trees growing, and my family is getting firewood from the trees and good shelter as well.

John Kinyua

Susan tyckte att de inkomster och den utbildning som hon får via arbetet med GBM har förändrat hennes liv. Det har bl.a. gett henne möjlighet att resa och träffa nya människor. Hellen tycker att träden har förändrat hennes liv eftersom hon aldrig behöver gå långt för att hitta bränsle, frukten hon äter kommer från träden. Utan träd finns det inget liv säger hon med stort eftertryck.

John tycker om skuggan det blir under träden. Han tycker det är bra att man kan använda träden som medicin.

Kommer du att fortsätta arbeta inom GBM? Varför?

Our environment will be damaged, mmm. That is what we are crying for, environment. Yeah. Yes! Because GBM will change our minds and the minds of our children and of the entire community it will change everything. By the hard work we are doing by planting the trees I know we will get money, we will be able to educate our children, they will be bigger people, they will be working somewhere.

Hellen Kanyua

I continued because I saw it's very good, it make me to work hard. It showed me how to have food security where I plant cabbages and they show me how to plant trees, yeah, to my garden and also to the public, oh yes.

Evah Wangui Kigaruri

Alla de kvinnor jag intervjuade ville fortsätta med arbetet inom GBM eftersom det ger dem möjlighet att förändra sina egna och sina barns liv. Barnen kan få utbildning eftersom kvinnorna tjänar pengar och kan betala deras skolavgifter. Barnen kommer att få ett bättre liv än vad kvinnorna själva har haft.

Hur tror du att din egen framtid kommer att se ut?

My own future? OK. Thank you.

Being a mother of three, I would like to, if God helps me. I always like, if God wishes, my children to be educated, to finish their education. Then I try and see their set roads and they are also set with a chamber, built nicely. I would like to have a cow. Then I can continue my work and I can live a very nice life and knowing God, and try to think what God has made for me. I am trying to pray for the rest.

Hellen Kanyua

I have children and I want them to be well educated. When I will get full paid I can sow a lot. I will leave my knowledge of this to my children, yes, mmmm.

The future of myself is to know I have done this; I have built my house through the GBM because I get the things to build my house and to develop my farm from through GBM, yes.

Evah Wangui Kigaruri

Ester och de övriga kvinnorna ville odla mera för att kunna sälja och få in mera pengar för att kunna bygga bättre hus, skaffa sig bil och ge sina barn en bättre framtid. Därför arbetar de så hårt med GBM och allt de fått lära sig. När de gjort allt de själva förmår lägger de sin egen och sina barns framtid i Guds händer och ber för resten.

Märker du några andra förändringar av det arbete du gör?

There is a great change: In the past when we not planting trees, the country was somehow not beautiful. But now we have experience from planting the trees, the environment has become to the standard.

When I see the trees growing, when I am sitting under a tree and having a good shed, hideing when the sun is very hot. And especially indigenous trees when they are growing the air I am breathing is fresh. Hmmm.

John Kinyua

When you eat things changing your foods it changes the hygiene of your body, mmm, to change the food your are eating. That will take you to the food security, it changes, yeah. I have planted trees in my own garden. I also plant now on public land, it's to help the public and it helps to make a better climate and also brings rain.

Evah Wangui Kigaruri

Regnen kommer, luften blir bättre att andas, fåglarna kommer tillbaka och dessutom ger träden skugga när de börjar växa. Eftersom kvinnorna får kunskap om näringsriktig mat, hur den odlas och tillagas, blir deras kroppar starkare, friskare.

Sammanfattning på svenska av intervjuer med aktiva inom GBM

Susan, Hellen, John, Ester och Evah i GBM vittnar alla om att deras liv har förändrats sedan de engagerade sig. De har fått utbildning i allt ifrån ledarskap, sanitära frågor, trädplantering som ger tillgång till ved, timmer, frukt, näringsriktig mat, hur man odlar, förvarar och tillagar olika grödor, biskötsel, ekologisk odling, bygga vattencisterner för att ta tillvara regnvatten, medborgerliga rättigheter och även om familjeplanering och om hur man skyddar sig mot HIV/Aids. De anser alla att arbetet med GBM är viktigt eftersom de ser förändringar i miljön de lever i, genom att luften blivit bättre, landskapet har blivit vackrare, träden ger skugga, regnen kommer som de ska, Hellen säger med stort eftertryck ”utan träd finns det inget liv”. Kvinnorna får även en del inkomster från arbetet och känner att självförtroendet växer, någon berättade att hon vågar säga till när hon tycker att något är fel. Alla får utbildning i hur man kan göra när man möter nya människor både när de själv förflytta sig till andra platser och när andra kommer på besök till byn som jag nu gjort. Barnen får en chans till en bättre framtid genom mödrarnas kunskap om näringslära och tillgång till livsmedelsprodukter hela året genom att ta till vara diskvatten under torra perioder att vattna trädgårdslanden med. Även

trädens möjligheter att utnyttjas till medicin och för tillvekning av bekämpningsmedel har förändrat deras liv.

Arbetet inom GBM är viktigt att fortsätta med eftersom det ger möjlighet till förändring i framtiden både för kvinnorna och för barnen säger alla kvinnor jag intervjuat. De önskar också att barnen ska få det bättre än hur de själva har haft det, och det kan de få genom kvinnornas arbete inom GBM. De är alla eniga om att ”Vi får arbeta hårt men en förändring är möjlig, vi lägger allt i Guds händer, vi har gjort vårt bästa, resten lämnar vi till Gud.”

7 Diskussion och avslutning

Den här uppsatsens syfte är att ta reda på hur människor i Kenya ser på miljövårdsarbete, om det är något för alla, rika såväl som fattiga och på vilket sätt det påverkar deras liv. Jag är också intresserad av hur kyrkor i Kenya ser på miljövårdsarbete både i praktiken och teologiskt. Jag har mött och intervjuat kvinnor som aktivt arbetar med miljövård för att förändra sina liv. De använder inte de begreppen men enligt min egen åsikt är det miljövårdsarbete de utför.

Även representanter för kyrkor som jag mött har berättat om olika former av miljövårdsarbete som deras församlingsmedlemmar utfört och utför. Nedan försöker jag besvara mina inledningsvis ställda två frågeställningar utifrån det material uppsatsen innehåller.

Frågeställning 1. Hur är miljövårdsfrågor i Kenya relaterade till rättvisa, mänskliga rättigheter och fred?

Wangari Maathai har startat en rörelse/organisation som vill upprätta människor, ge dem redskap att förändra sina liv. Dessa redskap innebär miljövårdsarbete i vid bemärkelse, och detta arbete leder till förändringar. Utbildning är en av huvudpunkterna i hennes arbete där utbildning i trädplantering och trädgårdsodling, hälso- och sjukvård och mänskliga rättigheter är väsentliga. All kunskap som kan omsättas i praktiken leder till förändringar på olika sätt. Detta i sin tur kan leda till bekymmer på det lokala planet, starka, självförsörjande kvinnor passar inte alltid in i männens värld.

Brist på naturresurser såsom rent dricksvatten och tillgång till bördig matjord kan orsaka konflikter. GBM:s arbete bör kunna motverka denna utveckling om deras arbete får tillräckligt stor omfattning och landet fortsätter att utvecklas till att bli mera demokratiskt styrt.

De representanter för kyrkor som jag intervjuat i Kenya har berättat om ett omfattande engagemang inom församlingarna när det gäller miljövårdsarbete. Som jag tolkar det använder man sitt engagemang dels till att ”uppfostra” ungdomar, dvs. ge dem en meningsfull framtid genom att göra dem delaktiga i de beslut som rör deras framtid, vilket rent vatten och jord att bruka är. Dels vill man ge dem kunskaper att förändra sin egen framtid och inte förvänta sig att någon annan ska ta hand om den.

Teologiskt finns det många olika sätt att se på saken men jag tycker att det ligger mycket i det biskop Obare säger. ”Det hänger ihop, vårda skapelsen för att Gud har befallt så och för att vi själva tjänar på att vårda den.” Det passar ihop med afrikansk teologi, vi ska leva här och nu och göra det bästa av situationen eftersom allt är en relation mellan Gud och människor, och skapelsen och människor. Arbetet kyrkorna berättar om, gör så att människor känner att de kan påverka sitt liv på ett positivt sätt. Detta borde leda till en känsla av hoppfullhet inför framtiden och därmed leda till en positiv samhällsutveckling där fred, rättvisa och värnandet av mänskliga rättigheter är en självklarhet.

Inom Kyrkornas Världsråd har det växt fram en insikt om sambandet mellan skapelse, fred och rättvisa. Många ord har talats och skrivits men så vitt jag kan se har mycket arbete också lagts ner på att tolka ord och begrepp som alla kan enas kring, vilket har tagit all kraft från resten av arbetet. I materialet om Kyrkornas Världsråd nämndes det i något sammanhang att man ser sig som en viktig profetisk röst i världen. Den rösten saknas, anser jag.

Miljövårdsfrågor är som jag tidigare nämnt ett svårt ord att helt klart definiera. För mig betyder det bl.a. rent vatten, ren luft att andas och bördig matjord att bruka. Dessa basala förutsättningar är inte självklara för alla människor, bl.a. orsakat av okunskap och maktlöshet. GBM:s arbete och det informationsarbete som kyrkorna bedriver är kunskap om miljövårdsarbete som ger möjlighet för mänskliga rättigheter att utvecklas. Den utbildning de ger försöker inte se bakåt och hitta någon syndabock utan fokuserar på framtiden, på det som är möjligt att göra här och nu. Människor som får kunskap om att förändra sina egna liv med fredliga medel, de tillräknas ett värde när de märker att de kan påverka sin egen framtid, de förblir inte offer för någon annans goda vilja att hjälpa, kanske inte heller för olika missnöjesyttringar som vill förändra med våld.

Alla jag mötte var mycket måna om att deras barn skulle få utbilda sig, få mera kunskaper än vad föräldrarna själva har. Detta för att barnen ska få möjligheter att försörja sig själva i framtiden och slippa slita hårt på en liten gård. Detta indikerar att inflyttningen till städerna kommer att fortsätta eftersom människor som genomgått högre utbildningar inte är

benägna att bedriva småskaligt jordbruk. Kenya har samma hot över sig som övriga afrikanska länder, HIV/Aids, även här kan både GBM och kyrkorna bidra med kunskap vilket de gör. Denna kunskap blir livsviktig för alla människor och i synnerhet de ungdomar man möter.

Frågeställning 2. Hur kan teologi hjälpa oss att förstå och bemöta utmaningarna från miljön?

Afrikansk spiritualitet är viktig för att kyrkorna ska kunna nå ut med angelägna budskap om förändring. Synen om att Gud inte kan existera utom genom människor, Gud är allestädes närvarande och delar människors sårbarhet och att det viktiga med att vara människa är att lämna avtryck i relationer m.m. Detta tänkesätt tolkar jag som att vi ska leva här och nu, inte skämmas för det som gått snett, utan anta möjligheten att göra det bästa av situationen.

Utvecklingen inom teologin från att den icke-mänskliga världen enbart är till för människan och hennes nöje och behov har förändrats och i dag kan man urskilja tre huvudlinjer när det gäller synen på människans relation till skapelsen, ”stewardship”, befrielse-teologisk- och sakramental-förståelse.

”Stewardship”, detta tänkesätt tar fasta på ordet ”råda” i skapelseberättelsen. Råda kan innehålla både en positiv och en negativ betydelse. Positiv så till vida att vi ska ta hand om skapelsen och lämna tillbaka den, överlämna den, till våra efterkommande i ursprungligt skick. Men ”råda” kan också få en betydelseförskjutning mot att dominera och kontrollera över skapelsen, som M Northcott menar, där det viktiga inte är att återlämna i ursprungligt skick utan använda det som en resurs för människans välbefinnande. Ansvarsförhållandet är oklart när det gäller ”stewardship”. En av prästerna jag intervjuade använde ordet ”Accountable” när han talade om människans ansvar inför Gud. Då tänker jag mig att Gud förutsätter och förväntar sig att vi ska klara av att vara ”goda förvaltare”.

Befrielse-teologin genom Ruether ser det som om vi lever med två olika befallningar, en kommer från naturen och en från historien, ett uppdrag om hållbarhet och ett om att prioritera den fattige där hon tolkar ”naturen som den nye fattige” vilket inte utesluter ”den gamle fattige” som representerar människan. Jag tror hon är inne på rätt väg om man kombinerar uppdraget om hållbarhet från naturen med tanken om att allt vi har omkring oss är Guds kropp vilken vi alla är en del av. Det finns ett problem i hennes resonemang tycker jag och det är hur vi ska klara av att leva upp till uppdraget om hållbarhet. Kan någon människa ta de rätta besluten utan att förtrycka någon annan?

Den sakramentala förståelsen, vilken M Daneel är representant för, är tilltalande. Vi är en del av vattnet i dopet, skapelsen befrias med oss i nattvardens bröd och vin. Det leder till en ödmjukhet och ”inomskap” tror och hoppas jag.

Man kan tolka det som om vi lever i ett djupt främlingskap från naturen i vår tid i den västerländska delen av världen. Detta främlingskap orsakar en lägre förståelse för de biologiska sammanhangen i vår miljö. För att göra oss människor uppmärksamma på att vi är beroende av och påverkar vår miljö, måste kyrkan formulera en teologi som gör att människor känner samhörighet med och känner sig delaktiga i det som sker. Det är en del av Guds skapelse i vilken vi själva ingår, den är Guds kropp, Gud känner smärta med allt som lider. Vi är som Guds skapelser en delaktighet av denna kropp. ”Allt vad ni har gjort mot en av dessa mina minsta det har ni också gjort mot mig” som en av prästerna jag intervjuat uttryckte sig.

JPIC mötet i Seoul återuppväckte begreppet ”förbund”, mötet kallades mellan ”floden och regnbågen”, utmaningen var att göra bättring och att förnya sin delaktighet i det förbund som regnbågen står som symbol för. Detta förbund är öppet för alla folk på jorden och tillhör kyrkans kärna, mänskliga rättigheter är givna av Gud menade man. Det är det nuvarande ansvaret inför nuvarande situationer som är kyrkans primära ansvar, inte det som redan hänt. Kyrkan ska bli som ett tecken i världen som visar mot en större storhet, nämligen Guds Rike.

Genom dopet blir vi omvända från jordförstörare till ”jord-läkare” och i nattvarden ingår vi i samhörighet med allt skapat, både den mänskliga och icke mänskliga, både den synliga och osynliga delen av skapelsen. Först när vi uppnår denna känsla av delaktighet kan vi på allvar vara med i ett förändringsarbete tror jag, eftersom alla människor är en del av problemen liksom vi är en del av lösningarna på problemen.

Avslutning: Lärdomar från fältstudiet i Kenya

Min ingång till den här uppsatsen var ordet ”rikemansattityd”. Det har fört mig till Kenya och till möten med fantastiska människor där. Jag tycker att allt jag fått vara med om i möten med människor i Kenya har visat på vikten av att ge människor möjlighet och förtroende att ta hand om sina egna liv. De som får möjlighet att se hur även små förändringar kan påverka deras livssituation växer som människor och de förmår göra mycket mera än vad både de själva och andra tror dem om. Det jag uppskattade med GBM är att det är en organisation som helt drivs av kenyaner på deras villkor. Jag från det ”rika väst” får komma och besöka dem och betala dem för detta, men jag kan inte lägga mig i hur de utför sitt arbete och det tycker

jag är rätt. Vi kan utbyta erfarenheter och kunskaper men alla kunskaper måste omvandlas till det sammanhang de ska användas i, det går inte att kopiera vad någon annan har gjort på en annan plats tidigare. Jag uppfattar Wangari Maathai som en engagerad människa som använder bibelcitater för att understryka och förtydliga för sitt folk vad det är hon menar.

I Kenya verkar kyrkan ha mera inflytande på människors liv där än vad kyrkan i Sverige har på människors liv här. Detta inflytande beror bl.a. på att många kenyaner fortfarande har stor respekt för religiösa ledare. En sådan respekt medför ett stort ansvar för kyrkorna och dess ledare. Hillman tar upp en intressant tanke som jag också har noterat vid mina tre besök i Afrika. Många afrikaner verkar tro att om de omvänder sig till kristendomen kommer de att få en högre status vilket kan medföra ett högre välstånd.

Jag vill tro att kyrkan har en uppgift att fylla som vägvisare mot en bättre värld där hållbar utveckling är en del för att nå dit eftersom teologi måste involvera alla mänskliga villkor för att vara en trovärdig grund. Jag har inte närmare gått in på FN:s arbete mot en hållbar utveckling, men hela tiden kommer det fram att först när FN kommit att utarbeta en handlingsplan kan även Kyrkans Världsråd följa efter. Man har försökt arbeta hållbar utveckling och därmed miljövarsfrågor men det är ett nytt stort område som det verkar ta tid att införliva i medlemskyrkornas medvetande.

Ekoteologi, vilket är mitt stora intresse och en stor del av uppsatsen har behandlat detta ämne, kan vara en väg för kyrkor att närma sig arbetet med en hållbar utveckling. Det hela handlar om hur vi som kristna tolkar skapelseberättelsen, om vi är Guds medarbetare, förvaltare, direktörer eller medskapare här på jorden.

För mig var tanken om medskapare ny, men när man beskriver det som en av prästerna jag intervjuat gjorde, Gud skapade ur ingenting och vi fortsätter att skapa utifrån det som Gud skapat då ger det oss alla ansvar och förtroende. Detta i en kombination med tanken om att människan lever i en överenskommelse mellan Gud och den icke humana världen. Allt är en del av Guds kropp vilken kan uppleva all glädje och smärta som tillfogas den via sina olika delar. Detta innebär att de sår vi tillfogar varandra och vår natur tillfogar vi oss själva. En sådan insikt kan leda till större förståelse för att vi som människor måste använda de kunskaper vi har till att förändra våra beteenden. Ett av problemen i Sverige, tycker jag, är att så många inte ser det meningsfullt att göra något för en gemensam bättre framtid eftersom de känner sig så ensamma i det arbetet, Dessutom upplever många miljöproblemen för stora och komplicerade för den enskilde att göra något åt.

Min uppgift som blivande präst i Svenska kyrkan är att uppmuntra människor att inte vara rädda för nya kunskaper utan ta dem till sig och låta dem bli handling. Det jag fått

uppleva i Kenya har visat på att mycket små förändringar i människors handlande kan leda till stora förändringar både i deras liv och i miljön de lever i och som de är beroende av.

Abstract

During 1980-90 WCC tried to start a work project called JPIC-process which includes environmental work within their member churches. Churches in the developing countries wasn't interested in it while they thought it was a rich mans attitude. Me, as a farmer, think that clean water, clean air and acces to clean soil is a condition for all human life.

During 5 weeks in the summer 2005 I had the oppurtunity to visit Kenya and study the work which Wangari Maathai has started. She received the Nobel peace Prize 2004 because of her work with GBM, an organisation in Kenya which she has started.

Before I went to Kenya I read about Mrs Maathai and GBM on the web and in a book Mrs Maathai has written, about her work and the organisation. To complement my material I've studied WCC's work with the JPIC-process, about God integrated in african daily life and about universal truths versus environmental issues. I have studied Augustinus, Franciskus, Tomas of Aquino's and Luthers thoughts about God, creation and the human being. I studied Ecotheology and took account to stewardship, the Eucharistic understanding of environmental issues. I also studied ecotheology as a part of liberation theology where the nature is called "the new poor", "the old poor" is humans.

My questions at this issue are as follows:

How is environmental issues in Kenya related to justice, human rights and peace?

How can theology help us to understand and receive challenges from the environment?

I interviewed women engaged in the work of GBM and these interviews confirmed the information I've read about GBM. The organisation is focused on women and educate them in treenurseries and how to take care of the plants when they are planted on their farms. The women recieves som incentives from GBM for each plant which has survived more than six months. The purpose of the education is to give the women knowledge about how to receive what they need such as; timber, firewood, fodder, fruit, fencing material or fast growing trees to get shed and prevent soil erosion and keep the ground water level. The women also get education about how to build a watertank, sanitary systemes, cultivation both with and without manure from animals. Cultivation, storage and preparation of domestic crops which can stand a hot and dry climate is taught as well as how to prepare pesticides and medecines from the trees. They also receive information about how to protect themselves from different deceases in paticular Hiv/AIDS.

I also interviewed clergymen from different churches in Kenya and I found out that they know a lot about environmental issues in Kenya. They run a great part of work to inform and support their church members about the environmental issues and how to prevent them in Kenya. Some of them told me that the climate has changed, it had been cooler and the rain had come as before, when they started with treeplanting in their congregations. This environmental work is often a work among youths, the aim is to activate the youths and help them to take part in the community.

The work of GBM is in my opinion a work which gives people tools to change their own lives. They receive human dignity and responsibility for themselves and the future of their children. This the parents think the children can become through education.

The work which is done by the churches is run of the theological thought that the human dominion in the creation work can be described as stewardship. The human has a responsibility in front of God, how she manage her comission. I consider we have to think in an other way and think of that we are living in a community with God in which we all are a part of the body of God. All peoples' participation in the body of God mean that everything that harms the body and everything that is good to the body, people do to themselves.

8 Källor

Litteraturlista

Bediako, Kwame. *Christianity in Africa, the Renewal of a Non-Western Religion*, Orbis Books, Edinburgh University Press, 1995

Best, Thomas (red). *Vancouver to Canberra 1983-1990, Report of the Central Committee to the Seventh Assembly of the World Council of Churches*, WCC Publications Geneva, Schweiz, 1990.

Bevans, Stephen. *Models of Contextual Theology*, Maryknoll NY, Orbis books, 1992, 2002

Brander, Bo. *Mikrokosmos Förvaltare och Skapelsens Integritet*, Doktorsavhandling i systematisk teologi, Lunds Universitet, 2001

Brander, Bo. *Människan och den ekologiska väven om människan som mikrokosmos och som skapelsens förvaltare*, Artos bokförlag, Bjärnums tryckeri, Bjärnum 2002

Edman, Stefan. *Jord att älska en bok om skapelsen och miljökampen*, Gummessons Bokförlag, Stockholm 1981

Engström, Olle och Svenungsson, Henrik (red). *Utmaningen från Nairobi*, Verbum/Gummessons, Engvall & Krantz Grafiska AB, Stockholm 1976.

- Ford, David (red). *The Modern Theologians an Introduction to Christian Theology in the Twentieth Century*, Blackwell Publishers Ltd, Oxford 2001
- Hallman, David (red). *Ecotheology, Voices from South and North*, WCC Publications, Geneva Schweiz, 1994.
- Hessel, Dieter och Ruether, Rosemary. *Christianity and Ecology Seeking the well being of Earth and Humans*, Harvard University Press, USA, 2000
- Hillman, Eugene. *Towards an African Christianity*, Paulist Press, New York and Mahwah New Jersey, USA, 1993
- Kessler, Diane (red). *Together on the Way official report of the Eighth Assembly of the World Council of Churches in Harare 1998*, WCC Publications, Geneva, Switzerland 1999.
- Maathai, Wangari. *the Green Belt Movement, sharing the approach & the experience*, Lantern Books, New York 2004
- Magesa, Laurenti. *African Religion the Moral Traditions of Abundant Life*, Orbis Books, Maryknoll, New York 1997
- McFague, Sallie. *The Body of God an Ecological Theology*, Fortress Press, Minneapolis, 1993
- Moltmann, Jurgen. The Gifford Lectures 1984-85, *God in Creation an Ecological Doctrine of Creation*, 4:e upplagan, Mackays of Chatham PLC, Chatham, Kent, GB 1997
- NE, National Encyklopedin band 1-20, 1989-1996
- Northcott, Michael. *The Environment and Christian Ethics*, Cambridge University Press, 1996
- Page, Ruth. *God with Us Synergy in the Church*, SCM Press, Bibles Ltd, Guildford and King's Lynn, 2000
- Parrinder, Geoffery. *Vår tids religioner*, Prisma, Berlingska Boktryckeriet, Lund 1974
- Santmire, Paul. *The Travail of Nature: the ambiguous ecological promise of Christian theology*, Fortress Press Minneapolis USA, 1985
- Schreiter, Robert. *Constructing local theologies*, Mary Knoll NY, Orbis books, 1985
- Övriga skrifter/trycksaker
- Jorden är Herrens, ett miljömanifest från Svenska kyrkans biskopar 1989*, Andre'n & Holms Boktryckeri AB, Stockholm 1991
- Prästmötesavhandling för Västerås stift 1992*, Verbum förlag, Gummessonstryckeri AB, Stockholm, 1992
- The Green Belt Movement Annual Report 2003*, revised edition

The Land is Crying for Justice, a discussion document on Christianity and Environmental Justice in South Africa, EFSA Ecumenical Foundation of Southern Africa, institute for theological & interdisciplinary research, red. Koegelenberg Renier, June 2002

Internetadresser

- A <http://www.omvarldsbilder.se/2004/04/01.html> , 2006-03-03
- B <http://gbmna.org/a.php?id=25> 2006-03-02
- C http://www.un.dk/swedish/Briefing_papers/HIV_AIDS/frame.htm 2006-03-02
- D <http://nobelprize.org/peace/laureates/2004/presentation-speech.html> . 2006-02-27
- E http://womenshistory.about.com/library/bio/blbio_Wangari_maathai.htm 2006-02-28
- F <http://gbmna.org/a.php?id=98> 2006-03-01
- G <http://gbmna.org/a.php?id=83> 2006-03-01
- H <http://www.democracynow.org/article.pl?sid=05/03/08/1444212> 2006-03-01
- I <http://www.gbmna.org/w.php?id=13> , 2006-03-06
- J <http://nobleprize.org/peace/laureates/2004/maathai-lecture-text.html> 2006-04-27
- K http://greenbeltmovement.org/downloads/GBM_Annual_Report_2003.pdf , 2006-03-06
- L <http://www.unesco.org/courier/1999-12/uk/dires/intros.htm> 2006-03-03
- M <http://www.rightlivelivelihood.org> 2006-03-02
- N <http://gbmna.org/w.php?id=22> 2006-03-01
- O <http://gbmna.org/w.php?id=23> 2006-03-01
- P <http://gbmna.org/w.php?id=24> 2006-03-01
- R <http://gbmna.org/w.php?id=29> 2006-03-01
- S <http://gbmna.org/w.php?id=21> 2006-03-01

Artikel

NPQ New Perspectives Quarterly, volym 22 2005, sid 16-19, ELIN2006-03-03

Intervjuer

Intervju 1 med Susan Wanjiku Muita den 14 juli 2005, CD 1 spår 15

Intervju 2 med Hellen Kanyua den 14 juli 2005, CD 1 spår 16

Intervju 3 med John Kinyua den 14 juli 2005, CD 2 spår 1

Intervju 4 med Rev. Mercy Nyagah ACK, den 21 juli 2005, CD 2 spår 2

Intervju 5 med Rev. Lennux Kombe Mwarandu KELC, den 27 juli 2005, CD 3 spår 3

Intervju 6 med Rev. Wilson Macharia Mdungu PCEA, den 27 juli 2005, CD 3 spår 5
Intervju 7 med Rev. Bobby Karanja Ndungu PCEA, den 28 juli 2005, CD 3 spår 6
Intervju 8 med Rev. Edward Karanja Kariuki PCEA, den 28 juli 2005, CD 3 spår 8
Intervju 9 med Rev. Patrick Charagu Njeri PCEA, den 28 juli 2005, CD 4 spår 3
Intervju 10 med Ester Njeri Githinji, den 4 aug. 2005, CD 5 spår 2
Intervju 11 med Peter Kariuki Iregi, den 4 aug. 2005, CD 5 spår 3
Intervju 12 med Evah Wangui Kigaruri, den 5 aug. 2005, CD 5 spår 4
Intervju 13 med Most Rev. Walter E. Obare Omwansa ELCK, den 6 aug 2005, CD 6 spår 1
Intervju 14 med Rev. Enos Omothi ELCK, den 6 aug. 2005, CD 6 spår 3

Bilaga 1: Infoblad från Langata center i Nairobi

Bilaga 2: Utskrift intervjuer

Egna anteckningar från Kenya ej renskrivna.